Protestantse Kerk

Geloof·Hoop·Liefde

KERK 2025:

Waar een Woord is, is een weg

Inhoud

Voorwoord 3

Deel I Waar het op aankomt 5
Hoofdstuk 1: Back to basics 5
Hoofdstuk 2: De context van de kerk 7
Hoofdstuk 3: De kerk in de context 8
Hoofdstuk 4: Een agenda voor de kerk 9

Deel II Waar het naartoe gaat 13
II A Het DNA van de Protestantse Kerk 14
1:.De Protestantse Kerk is gestalte van de ene kerk 14
2. Presbyteriaal-synodaal 15
3. Oecumene 17
II B Anders verder 18
Hoofdstuk 1: Hoe we samen kerk zijn 20
Hoofdstuk 2: Rond de presentie van de kerk 24
Hoofdstuk 3: Ambt, predikant en mobiliteit 26
Hoofdstuk 4: Rond het beheer 30

Voorwoord

Toen Jezus ooit zijn leerlingen twee aan twee uitzond, gaf Hij hen de opdracht geen overtollige ballast mee te nemen. Geen geld, geen twee hemden. Wel sandalen voor onderweg (vgl. Marcus 6:7-9).

In onze tijd krijgen de woorden van Jezus 'alleen sandalen voor onderweg' nieuwe actualiteit. Als Protestantse Kerk dragen we nogal wat mee. Onderweg hebben we verworvenheden opgedaan. Die maakten onze manier om de weg van Jezus te gaan, en op die weg hebben we veel van Gods goedheid ervaren. Tegelijk is onze gang zwaar geworden. Dat voelen we steeds meer. Het lijkt alsof we gevangen zijn geraakt in onze eigen kerkcultuur. We stralen voor velen uit een besturenkerk te zijn. Hoe kunnen we komen tot de lichtere gang waarmee Jezus ooit zijn leerlingen uitzond?

Dat is de uitdaging waar deze nota dienstbaar aan wil zijn. Deze begint met de vraag: waarom kerk? (deel I A) Wat is de essentie van kerkzijn? Juist nu kerk voor veel tijdgenoten op afstand staat als een vreemd instituut, is het goed weer bij de kern uit te komen en back to basics te gaan. Beschouw dit deel als een verantwoording, ook 'naar buiten', in taal die daarbij past. Het is een oefening om door de bomen weer het bos te zien. Om daar zelf blij van te worden en dat ook te kunnen uitstralen. Een oefening om eventuele ballast af te leggen en bij de eenvoud uit te komen. Dat helpt om tot een lichtere gang te komen.

Vervolgens gaat het om de vraag wat dit betekent voor de agenda van de kerk (deel I B). Waar moeten we ons op concentreren? Wat moeten we loslaten en wat vooral wél doen? Wat is nú nodig? Het gaat om een eenvoudige agenda. Geen stapels opdrachten. Maar wel: waar komt het nu op aan? Waar is coaching en toerusting nodig om relevant kerk te zijn, voor elkaar en voor anderen? Wat zien we opkomen en moeten we begunstigen? Om op dat alles een zinnig antwoord te kunnen geven, moeten we wel een beeld hebben van de wereld waarin de kerk zich bevindt. Daarom begint dit deel met een korte analyse van onze cultuur en de impact die deze cultuur op de kerk heeft. In deel II kijken we naar de organisatie van onze kerk. Zoals gezegd: die is nogal zwaar. Soms lijkt het alsof we met lood in de schoenen lopen. Hoe kan onze tred lichter worden? Hoe kunnen we weer meer aansluiten bij de schoenen voor onderweg waar Jezus het over had? In deel II B worden er voorstellen gedaan onze organisatie aan te passen. Sleutelwoorden daarbij zijn transparantie, ruimte en eenvoud. Weliswaar moeten we in de kerk niet voortdurend met de eigen organisatie bezig zijn, maar er zijn momenten waarop dat toch moet gebeuren. Een goede organisatie helpt. Wanneer de organisatie gaat knellen of te veel is gebaseerd op een (kerkelijke) cultuur die is weggesleten (ook omdat er minder mensen en middelen zijn), is het tijd bakens te verzetten. De uitdaging is om dit zo te doen dat er niet een eenheidsregime van bovenaf wordt opgelegd, maar dat dit aansluit bij de bijzondere situatie van de kerk, plaatselijk en in de regio.

Veranderen hoort bij kerkzijn. Je moet dan echter wel weten wat hard core is. De structuur van onze Protestantse Kerk is geen wassen neus. Daarom gaat aan het veranderdeel (II B) een deel vooraf waarin het DNA van onze Protestantse Kerk wordt beschreven (II A): dit zijn wij, op deze leest zijn wij geschoeid. Hier klinken klassieke woorden die met onze traditie te maken hebben. Maar wie goed leest en luistert, merkt hoeveel muziek erin zit en hoeveel vrijheid, ook voor transformatie waar dit nodig en geboden is.

De titel van deze nota luidt Kerk 2025: Waar een Woord is, is een weg. Vaak genoeg wordt de vraag gesteld naar de toekomst van de kerk. Gezien de actualiteit is het begrijpelijk dat er vaak een zorgelijke toon in deze vraag zit. Het is niet fair over deze zorg heen te walsen. Het is wel zaak om moed en vertrouwen te putten. Dat kan in de wetenschap dat er een levend Woord is, Christus de Heer. Waar dit Woord is, is een weg om te gaan.

dr. Arjan Plaisier, scriba van de generale synode

Deel I

Waar het op aankomt

HOOFDSTUK 1: *BACK TO BASICS*

Wie het Nieuwe Testament leest, merkt dat de vreugde eraf spat wanneer over de kerk gesproken wordt. Denk aan tintelende beelden als 'bruid' en 'lichaam van Christus'. Beelden die uitdrukken dat de kerk een gave is van God zelf en niet een moeizaam product van mensen. De kerk wordt gevormd door mensen maar het geheim ervan is de Heer zelf. Vandaar die vreugde.

Wanneer het vandaag over de kerk gaat, komen er bijna vanzelf ook andere woorden en beelden boven. Woorden als krimp en vergrijzing, en het beeld van een gebouw onder dik stof. De kerk die eens een vast onderdeel uitmaakte van onze cultuur en samenleving lijkt nu overbodig. In zulke tijden is de verleiding om maar op te houden met de kerk daarom heel herkenbaar.

Moeten we er dan inderdaad mee ophouden? Velen weigeren dat te doen. Als je doorvraagt, is dat niet omdat ze vinden dat de kerk er nu eenmaal bij hoort, maar omdat zij van de kerk houden. Omdat zij zich diep aangesproken weten door het evangelie, de boodschap waar de kerk van leeft. Omdat ze zich geen leven kunnen voorstellen zonder kerk.

Een leven zonder de kerk zal er niet zijn. De kerk is niet als een menselijk project begonnen maar als een gave van God. Een gave die bestand is tegen slijtage, afbraak en vervlakking. Zelfs als er een stoflaag over de kerk ligt, zal het leven eronder nooit helemaal verstikken. Het wordt op een verborgen manier in stand gehouden door God zelf.[1]

1 *'De(ze) kerk is er geweest van het begin van de wereld af aan en zal er zijn tot het einde toe; want Christus is een eeuwig Koning, die niet zonder onderdanen kan zijn.' (De Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 27)*

Dat houdt wel de uitdaging in om dat leven steeds weer op het spoor te komen. Om het stof van de kerk af te blazen of te *laten* blazen. Om die tintelende beelden over de kerk van het Nieuwe Testament weer te ontdekken en te beleven. Om *back to basics*[2], terug naar de kern, te gaan en weer te ontdekken waar het om gaat.

Daarbij kan het helpen om antwoord te geven op de vraag waarom je wilt dat de kerk moet blijven. Of omgekeerd, waarom je doodongelukkig zou zijn wanneer de kerk zou verdwijnen. Dat antwoord kun je aan jezelf geven of aan elkaar, maar ook aan tijdgenoten die zich misschien afvragen wat er zou missen als er geen kerk meer is. Een antwoord dat geen geheimtaal gebruikt maar verstaanbaar is. Ook dat is een manier om *back to basics* te gaan.
Het is goed om op zo'n vraag een gezamenlijk antwoord te geven. Daar kunnen persoonlijke antwoorden bij helpen. Hier volgt zo'n persoonlijk antwoord op de vraag 'waarom kerk?'

1. In de kerk hoor ik woorden die ik nergens anders hoor. Die woorden worden 'evangelie' genoemd, goed nieuws van God. Het zijn woorden die me aanspreken in de diepste kern van mijn leven. Ik word erdoor opgericht als ik als een verloren mens langs de weg lig. Ik word erdoor in mijn kracht gezet en krijg moed om te leven. Dat evangelie staat op naam van Jezus. Hij geeft me ziel en zaligheid. Daarom moet de kerk blijven. Als een plaats waar God geloofwaardig wordt. Als een ruimte om te leren geloven en in dat geloof verder te groeien.
2. De kerk is een gemeenschap van mensen die elkaar aanvaarden in Jezus' naam en die voor elkaar willen instaan. Alleen maar 'ieder voor zich' is armoedig. Alleen bij elkaar komen als 'gelijkgezinden' of vanwege een gezamenlijk belang is te weinig. De kerk is een plaats om samen te lachen en te huilen, om samen te eten en te drinken. Het maakt hier niet uit hoeveel je verdient, hoe je eruitziet, hoe oud je bent, wat voor kleren je aanhebt, of je alleen bent of samen. Er is iets dat die verschillen overstijgt, omdat je samen familie van God bent. Daarom ben je elkaar gegeven en sta je voor elkaar in.
3. De kerk helpt me om te begrijpen wat 'goed leven' is. Voor mijzelf, maar ook voor de samenleving. Inzicht in het goede leven komt me niet aanvliegen. Er is zoveel chaos en verwarring in de wereld. Het leven is zo onoverzichtelijk. Wat moet ik doen? Waar moet ik me voor inzetten? De kerk is niet de plaats voor pasklare antwoorden, maar wel valt er vanuit de Bijbel en de christelijke traditie licht op de dingen van het leven. Ik krijg inzicht in wat het goede leven is, voor mijzelf, voor de samenleving en voor de schepping. Ik word vanuit de kerk de wereld ingestuurd om daar in woord en daad getuige te zijn en het in praktijk te brengen.[3]

Back to basics, terug naar de kern, vraagt om persoonlijke antwoorden. Natuurlijk kan dit *back to basics* ook anders worden gezien of verwoord.[4] Belangrijk is dat hier het gesprek over wordt gevoerd. Juist de vraag wat *back to basics* betekent, kan energie losmaken, zowel in de plaatselijke gemeente als in de landelijke kerk.

2 In plaats van back to basics kan ook gesproken worden over 'terug naar de kern' of 'keer om naar de kern'. De afgelopen tijd is de term back to basics en het spreken over de basics van de kerk zodanig ingeburgerd geraakt, dat er hier en in het vervolg van deze nota gebruik van wordt gemaakt.

3 De drie basics die hierboven zijn genoemd komen overeen met de bekende drieslag believe – belong – behave.

4 Met nadruk zij hier verwezen naar het belijden van de kerk. Kernachtige omschrijvingen vinden we bijvoorbeeld in de (grote) Catechismus van Luther, de uitleg op het gebod 'gij zult Mij alleen als uw God beschouwen'. 'Wat betekent: een God hebben of: wat is een God? Een God noemt men dat, waarvan men alle goeds verwacht en waarheen men vluchten kan in alle noden. Daarom betekent "een God hebben" niets anders, dan dat men van harte op Hem vertrouwt en in Hem gelooft, zoals ik al zo dikwijls gezegd heb, dat alleen vertrouwen en het geloof van het hart beide God en afgod maakt. (...) Ik zeg u, dat waar uw hart aan hangt en op vertrouwt, dat is eigenlijk uw God.' En de Catechismus van Heidelberg, Zondag 1: 'Wat is uw enige troost zowel in leven als in sterven? Dat ik met lichaam en ziel, zowel in leven als in sterven, niet mijzelf toebehoor, maar mijn getrouwe Zaligmaker Jezus Christus. Met zijn kostbaar bloed heeft Hij voor al mijn zonden volkomen betaald en mij uit alle heerschappij van de duivel verlost (...)

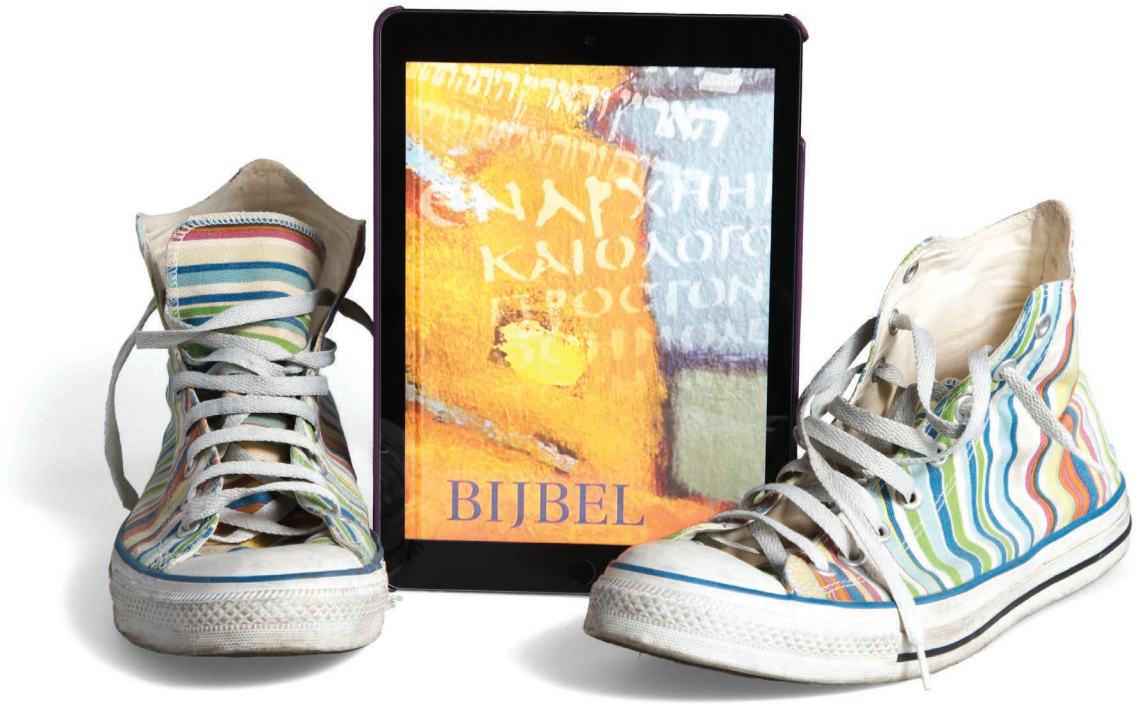

HOOFDSTUK 2: DE CONTEXT VAN DE KERK

In hoofdstuk 1 is een poging ondernomen *back to basics* te gaan. Waar gaat het in de kerk om? Hoe kan de kern van de kerk (steeds weer) oplichten? In dit deel zetten we de volgende stap. Hoe kunnen we zo met elkaar kerk zijn dat de kern van kerkzijn de ruimte krijgt en (weer) oplicht? Wat betekent back to basics voor de agenda van de kerk richting 2025? Wat is nodig om kerk te zijn, zowel plaatselijk als bovenplaatselijk? Een agenda is nodig om te weten waar je prioriteiten liggen en waar je je op moet toeleggen. Een agenda moet urgent zijn en zo toegespitst dat er ook echt iets mee gedaan kan worden.

Om daar iets zinnigs over te kunnen zeggen, is het nodig een helder beeld te hebben van de actuele situatie waarin de kerk zich nu bevindt. Zo niet, dan wordt een agenda iets abstracts en algemeens waar weinig urgentie van uitgaat. Voordat de agenda wordt beschreven is het zaak eerst iets te zeggen over die actuele situatie.

Als het gaat om de actuele situatie moet bedacht worden dat zelfs in een klein land als Nederland grote verschillen bestaan, bijvoorbeeld tussen platteland en stad, tussen noord en zuid, tussen *bible belt* en Noord-Holland. De ene gemeente ervaart daarom andere uitdagingen dan de andere en heeft dus ook een andere roeping. Toch zijn er gemeenschappelijke kenmerken waar vrijwel alle gemeenten van onze kerk mee te maken hebben. Zonder uitputtend te zijn, volgt hier een vijftal van die kenmerken:

- *(seculiere samenleving)* In een seculiere samenleving is geloof niet verdwenen maar een optie geworden, een mogelijkheid, naast andere mogelijkheden. Ook al zijn er dorpen waar mensen in meerderheid christen zijn, nergens is het christelijk geloof een vanzelfsprekendheid. Bijna iedereen komt wel in aanraking met de aanwezigheid van andere geloven of van niet-geloven. Vooral in bepaalde media is 'niet-geloven' de norm waar het christelijk geloof aan wordt afgemeten. Toch is er in de huidige seculiere samenleving niet één massief verhaal dat iedereen geacht wordt te accepteren. Eerder is er een bonte 'markt van geloven en niet-geloven'. Daarom geven sommigen er de voorkeur aan om in plaats van over seculiere samenleving te spreken over *pluriforme* samenleving.

- *(individuele keuze)* In onze cultuur wordt een sterk accent gelegd op de individuele keuze die mensen maken: ik ben verantwoordelijk voor mijn leven en mijn eigen geluk; ik heb mijn talenten en daarmee moet ik woekeren; voor mijn levensproject biedt het verleden weinig houvast. Niet waar je vandaan komt is belangrijk, maar wat je zelf van de toekomst maakt. Familie, traditie, gewoonte en bestaande instituten zijn eerder een hindernis dan een stimulans voor vrije ontplooiing. Dat alles maakt het leven tot je eigen leven. Tegelijkertijd legt het ook een zware druk op mensen. Ga je het voor elkaar krijgen om je geluk altijd maar uit je eigen tenen te halen? Wordt het wat, met dat 'eigen leven'?
- *(netwerksamenleving)* De nadruk op de mens als individu betekent niet dat mensen in een isolement leven. We leven in een netwerksamenleving. In plaats van vaste instituten met vaak hiërarchische verhoudingen nemen mensen deel aan het leven in open en los-vaste verbanden. Om verder te komen moet je actief netwerken. Dat vraagt om flexibiliteit, creativiteit en zelfredzaamheid. Voor velen betekent dit een open leven dat het bestaan verrijkt. Niet iedereen is echter zo'n gelukkige netwerker. Zeker bij een terugtredende overheid geeft dat problemen. Er kan gemakkelijk een tweedeling ontstaan van creatieve en actieve mensen enerzijds, en mensen die niet mee kunnen komen anderzijds.
- *(digitale revolutie)* De relatie met de wereld en met elkaar verloopt steeds meer digitaal. De digitale revolutie heeft op veel terreinen van het leven een ingrijpende verandering gebracht. Internet is voor bijna iedereen letterlijk binnen handbereik. Het heeft onze manier van communiceren radicaal gewijzigd. Informatie is overal, data zijn oneindig te vermenigvuldigen, en contacten zijn snel gelegd. Dat opent een rijk aan mogelijkheden. Het roept tegelijk de vraag op naar de 'leeswijzer'. Een overmaat aan informatie en prikkels kan van mensen sluizen maken waar veel doorheen vloeit maar weinig in beklijft. Waar is bij zo veel informatie de leeswijzer? Waar de zeef? Hoe verlies je bij alle kwantiteit de kwaliteit niet uit het oog?
- *(globalisering)* Ten slotte dient de globalisering genoemd te worden. De wereld is een dorp en de mobiliteit eindeloos. Wij zijn wereldburger geworden, kosmopolieten. Ons land is in toenemende mate multicultureel geworden. Grenzen zijn vloeiend en bestaan in veel opzichten nauwelijks. Ook dat heeft het leven verruimd en verrijkt. Het laat ons leven in een wereld met een open horizon. Die openheid kan echter ook een gevoel van desoriëntatie geven. Wat moet ik met 'de hele wereld'? Overspoelt die niet het gewone 'hier en nu'? Daarom is er ook een tegenbeweging. Juist in een grenzeloze wereld wordt de waarde van het lokale en begrensde opnieuw ontdekt: van de eigen dorpsgeschiedenis tot de groenten uit je eigen stadsmoestuintje.

HOOFDSTUK 3: DE KERK IN DE CONTEXT

De kerk bevindt zich midden in deze samenleving en cultuur, met alle bijbehorende mogelijkheden en onmogelijkheden, helderziendheid en blinde vlekken. Niemand kan zich aan de eigen cultuur onttrekken. Wat betekent de actuele situatie voor de kerk? Welke uitdaging gaat ervan uit? Dat kan als volgt op een noemer worden gebracht.

- In *een seculiere cultuur* wordt de kerk uitgedaagd tot een nieuwe onbevangenheid en vrijmoedigheid als het gaat om geloof en het spreken over God. Dat gaat niet vanzelf. Een seculiere cultuur kan tot onzekerheid leiden over het eigen geloof en over de relevantie van de christelijke traditie. De inhoud van het geloof kan verbleken en de geloofsoverdracht stokken. Of omgekeerd, om van de onzekerheid en twijfel af te zijn komt de neiging op zich op te sluiten in de eigen kring en toevlucht tot 'fundamentalisme' te nemen. Daarom zal de agenda van de kerk zich nadrukkelijk op het thema 'geloof' moeten richten.
- *Een cultuur van individuele keuzes* daagt de kerk uit om een plaats te zijn voor persoonlijke groei en ontwikkeling waar jouw talenten worden gewaardeerd. Een plaats waarin mensen worden uitgedaagd de keuze te maken voor een leven met God. Een kerk die tegelijk voor meer staat dan 'ik en mijn keuze'. Daar hoeft de kerk zich niet voor te schamen. Integendeel, veel tijdgenoten lopen stuk op een extreem individualisme en verlangen bewust of onbewust naar meer dan alleen het eigen ik: naar een leven met God en een leven met elkaar.

- *In een netwerksamenleving* heeft de kerk de schijn tegen een instituut te zijn dat weinig wendbaar en niet erg open is. Misschien komt dat ook omdat bij een kerk 'binding' belangrijk is: je kunt je moeilijk een tijdelijk abonnement op de kerk voorstellen. De uitdaging is om te ontdekken dat binding kan samengaan met de vorming van kerkelijke gemeenschappen die passen bij mensen die in een netwerkcultuur leven. De kerk is eerder ontstaan door 'netwerken' dan door de organisatie vanuit een instituut. Tegelijk moet duidelijk zijn dat de kerk een plaats is waar mensen trouw zijn aan elkaar en elkaar een zorg zijn.
- *De digitale revolutie* verandert de manier van communiceren. Dat zal als vanzelf ook een impact hebben op de communicatie in en van de kerk. Zo is er zelfs een 'internetkerk' ontstaan. De digitale revolutie brengt mee dat informatie er niet alleen voor een groep ingewijden maar vrij beschikbaar is. Dat past goed bij wat een kerk is: een open samenleving waarin iedereen meedoet. Daarbij is de kerk geroepen te midden van de veelheid aan informatie en de snelheid van informatiestromen de unieke waarde van 'het Woord van het leven' te blijven uitdragen. Ook zit het diep in kerkzijn dat de betekenis van de lijfelijke ontmoeting hoog wordt gehouden. Dat kan een tegenwicht bieden tegen digitale communicatie zonder lijfelijkheid.
- *Een globale samenleving* is allesbehalve wezensvreemd aan de kerk. De kerk is oecumenisch, wereldwijd. Grenzen zijn in het koninkrijk van God relatief. Voorheen was het de zending die dit wereldwijde op het netvlies bracht. Vandaag toont zich het globale en kosmopolitische in de migranten die christen zijn in onze samenleving. Tegelijk is de kerk ook lokaal: een geloofsgemeenschap van mensen die elkaar kennen en het leven met elkaar delen. In de anonimiteit die globalisering (en verstedelijking) met zich meebrengt is de kerk een plaats waar je naam wordt genoemd en waar je zelf de naam van de ander noemt.

HOOFDSTUK 4: EEN AGENDA VOOR DE KERK

Zoals gezegd, het beeld van de kerk is niet eenduidig. Wanneer nagedacht wordt over de agenda voor de kerk mogen de verschillen niet weggepoetst worden. Het gaat niet aan om met één agenda of één therapie te komen. Zonder tot een een-op-een vertaling te komen, levert het verhaal van back to basics en de bovenstaande schets van de context van de kerk genoeg op om tot een agenda te komen die in de breedte van de kerk bruikbaar is. Waar is training, toerusting en coaching nodig waarmee een bijdrage gegeven kan worden aan nieuwe vitaliteit en nieuwe bezieling?[5]

a. Rond geloof (vgl. back to basics 1 en 3)

- De kerk staat of valt met het geloof in God en in de Heer, Jezus Christus. Dat geloof is het geheim van de kerk. De tijd is voorbij om dat geloof krampachtig te verdedigen tegen aanvallen 'van buiten'. De tijd is ook voorbij om een angstvallig restje veilig te stellen van wat voor (post)moderne mensen nog aanvaardbaar is. Het woordje 'nog' (kunnen we dit 'nog' geloven) kan beter geschrapt worden. Het gaat om onbevangenheid en ontvankelijkheid om de rijkdom van de christelijke verkondiging en traditie toe te laten en opnieuw te laten spreken. Het is duidelijk dat we niet allemaal op dezelfde manier geloven. We hebben elkaar echter wel nodig om tot een hernieuwd inzicht in de bevrijdende kracht van het evangelie, het Woord van God en de christelijke traditie te komen.
- Nauw verbonden hiermee is het thema van de geloofsoverdracht. Hoe dragen we het geloof over aan onze kinderen, en hoe wijden we hen in de wereld van de christelijke traditie in? Vanzelf gaat deze inwijding niet meer, zeker nu de verwijzing naar kerk en geloof vanuit de samenleving marginaal is geworden. Te lang heeft dat geleid tot sprakeloosheid, juist bij hen die aan zet zijn als het gaat om de geloofsoverdracht. Jongeren en tijdgenoten hebben daardoor niet dat meegekregen

5 *Daarbij kan voortgebouwd worden op de visienota's Leren leven van de verwondering en De hartslag van het leven, waar al eerder aanzetten voor een dergelijke agenda zijn gegeven.*

waar ze recht op hebben. Daarbij moet wel bedacht worden dat door de digitale revolutie de leeromgeving radicaal is gewijzigd. Dat vraagt om andere vormen van catechese en overdracht. Ook zal geloofsoverdracht nog meer dan voorheen 'geleefde' overdracht moeten zijn. In dat alles verdienen gelovige ouders, jongerenwerkers en catecheten steun en toerusting.

- Hoe leren we op een authentieke en relevante manier het gesprek te voeren met onze tijdgenoten, met andersgelovigen – waarbij met name aan moslims gedacht kan worden –, met niet-gelovigen, met zinzoekers en 'spirituelen', met kerkverlaters en met hen die helemaal niet met christelijk geloof zijn opgevoed? Te vaak kleeft een naar binnen gekeerde kerkelijkheid aan ons, waarbij antwoorden worden gegeven op vragen die niemand stelt en geen antwoorden op vragen die wel gesteld worden. Hoe leren we getuige te zijn dat geloof in God er werkelijk toe doet en aan het leven zin, diepte, heil en glans geeft? Dat zal hoog op de agenda van de kerk moeten staan. Bij getuige zijn hoort dat mensen zonder gêne worden geworven voor de kerk. 'Treed in, of treed weer in!' Het taboe hierop ('zieltjes winnen') heeft te lang verlammend gewerkt. Daarbij is het in een missionaire situatie wel geboden dat de kerk openstaat voor niet-kerkleden, dat er echte interesse in hen is, dat zij ook ons iets te zeggen hebben, dat er een gevarieerd aanbod is voor nieuwsgierigen en nieuwkomers, en missionaire cursussen met vervolgtrajecten.

b. Rond de geloofsgemeenschap (vgl. back to basics 2)

- De kernvraag hier is hoe we een broeder- en zusterschap zijn, herkenbaar voor elkaar en voor anderen. Als het gaat om de vormen van de christelijke gemeenschap is het van belang dat er pluriformiteit is. Er is het 'traditionele' kerkelijke leven waar voor velen de inwijding in het geloof plaatsvindt en dat daarom blijvende ondersteuning verdient. Er zijn daarnaast nieuwe vormen van kerk *(fresh expressions of church)* aan het ontstaan. Dat zijn gemeenschappen die toegankelijk zijn voor tijdgenoten die zich om wat voor reden dan ook niet bij bestaande gemeenschappen voegen. Deze nieuwe vormen moeten niet onnodig belast worden met bestaande kerkelijke gewoonten, structuren en organisatie. Ze moeten de kans krijgen te ontstaan en te groeien op een wijze die recht doet aan de mensen die er onderdeel van uitmaken. Zeker in steden zullen ze vaak een internationale samenstelling hebben. Er is ook ruimte voor *huisgemeenten* of *kerkkringen*. Dat zijn samenkomsten van mensen die bijeen zijn in Christus' naam. Zo'n bijeenkomst kan lijken op een viering in de kerk op zondag maar kan ook een informeler karakter vertonen. Ten slotte zullen er *leefgemeenschappen* opkomen, al dan niet met een leefregel voor hen die erbij horen. Zij delen op verschillende wijzen dagelijks het leven met elkaar en houden zich eventueel aan regels die het samenzijn vormgeven. Niet zelden zullen ze een oecumenisch karakter vertonen. Al deze vormen horen bij Kerk 2025, en de toerusting en begeleiding dienen zich op het geheel van deze vormen te richten.
- Een belangrijke vraag is *wat plaatselijk nodig is om gemeente te zijn*. Gegeven het feit dat de vergaderdruk en de organisatiegraad eerder te hoog dan te laag zijn, is het de kunst om een minimale structuur te vinden die nodig is om het evangelie te horen, te delen, een geloofsgemeenschap te zijn en getuige te zijn van God in deze wereld. Wat kunnen we daarbij missen, en wat willen we behouden of moeten we juist verwerven? Met name als het gaat om pioniersplekken moet ervoor gewaakt worden om deze op te zadelen met regels die niet passen in een nieuwe situatie. Het leven gaat voor de regels, ook al helpen regels om dat leven verder vorm en inhoud te geven.

c. Rond de diaconale en maatschappelijke presentie (vgl. back to basics 2 en 3)

- De kerk is een diaconale gemeenschap. Niet alleen voor haarzelf, maar ook voor allen die op haar pad komen. In onze tijd krijgt dat weer nieuwe betekenis. Waar de overheid een terugtrekkende beweging maakt en de grenzen van individualisme in zicht komen, komt de waarde van het maatschappelijke middenveld weer in beeld. Mensen ervaren problemen rond werk

en geld, met marginalisering en armoede als gevolg. Vooral ouderen voelen zich eenzaam, en de zorg voor kwetsbaren is een brandend vraagstuk. Met name op deze terreinen wordt de diaconale presentie van de kerk actueel. De nieuwe sociale wetgeving (Wmo/Jeugdwet/Participatiewet) biedt nieuwe mogelijkheden voor deze diaconale presentie. Wel zal een realistische agenda moeten worden opgesteld: je kunt niet alles doen, dus maak keuzes, anders overvraag je gemeenten en diaconieën en dat leidt tot niets.

- Bij de christelijke gemeenschap horen en samenkomen rond het Woord helpen je om oog te krijgen voor het goede leven. Dat geeft je een nieuwe kijk op jezelf, op je medemens en op deze wereld. Misschien gaat het gesprek in de plaatselijke gemeenschap over wat die nieuwe kijk is en wat die betekent voor je dagelijkse leven. Daarbij mag niet vergeten worden dat de kerk zelf ook een 'politiek lichaam' *(De hartslag van het leven)* is. Het is een gemeenschap die samenkomt rond Jezus, de Heer, en dat heeft consequenties voor de manier waarop je met elkaar omgaat.
  Omdat Jezus ook Heer van de wereld is, zegt dit eveneens iets over de kijk op de wereld. Als het gaat om onze globaliserende wereld, springen er drie thema's uit die de komende tijd van belang zijn:
  - De migratiestroom: zonder goedkope *oneliners* zal de kerk opkomen voor een samenleving waarin gedeeld wordt, en zal ze zich keren tegen verharding ten opzichte van de vreemdeling.
  - Geweld: wapens zwerven over de wereld, lokale conflicten zijn bijna altijd internationaal en terrorisme is dagelijks nieuws. Wat betekent in dit kader veiligheid?
  - Klimaat: misschien wel de grootste uitdaging waar de mensheid nu voor staat. Gegeven de verdergaande opwarming van de aarde zal de zorg om de schepping hoog in het vaandel geschreven moeten worden.

Oecumene

Deze agenda voor de Protestantse Kerk en haar gemeenten zal ook een oecumenische agenda moeten zijn. Te vaak nog leven gemeenten van onze kerk afgezonderd van die van andere kerken. In eigen land willen we de ontmoeting en het geloofsgesprek met broeders en zusters uit andere kerken blijven zoeken en daar nog meer op inzetten. Dat geldt ook voor verdere samenwerking en eenheid. Veel nieuwe geloofsgemeenschappen van de toekomst zullen een oecumenisch karakter hebben. Niet op alles wat ontstaat, hoeft een exclusieve vlag van de Protestantse Kerk te staan. Het is kortzichtig om te denken dat je in je eentje aan de missionaire opdracht van de kerk vorm en inhoud kunt geven. Sterker nog: anderen zullen ons daar vaak in voorgaan. Daarbij kan in het bijzonder gedacht worden aan migrantengemeenten in ons land. Zij vertonen vaak een vitaliteit en gedrevenheid waar we ons door kunnen laten inspireren en meenemen. Het is toch al opvallend dat protestantse gemeenten in de multiculturele samenleving vaak exclusief wit zijn. Een gemeenschappelijke agenda kan helpen onze kerk te laten 'verkleuren'.
Plaatselijke samenwerking wordt ondersteund door ook landelijk de oecumene te bevorderen. De oecumene van het hart is belangrijk maar vraagt om verdere eenwording. Daar kunnen federatieve vormen van vereniging bij horen.

Ten slotte

De agenda voor de kerk vraag om *commitment*: dit zijn de uitdagingen, hier willen we ons voor inzetten, hier onze handtekening onder zetten en hierin elkaar steunen. Hier willen we ook in investeren. Te vaak en te veel denken we in termen van kaasschaven. Er is genoeg geld beschikbaar en mensen zijn bereid te geven![6] Laten we dat dan juist nu doen. Daarbij hebben we alle geledingen hard nodig om deze agenda voor de kerk ook de agenda van de kerk te laten zijn.

6 *Dit blijkt uit een recent rapport: Krimpende middelen en toch vitaal. Rapportage over de financiële situatie van protestantse kerken in Drenthe, Friesland en Groningen, Groningen, PThU/CCC 2015.*

Deel II

Waar het naartoe gaat

Over de inrichting van de kerk

Deel I is bedoeld om opnieuw ogen te krijgen voor de kerk. Om *back to basics* te gaan. Het is bedoeld om weer helder te krijgen dat kerk niet een vermoeiende sleur is maar een fascinerend gebeuren. Dat het niet in de eerste plaats een instituut en een bestuursorganisatie is maar een levend lichaam waar je bij moet zijn. Dat betekent wel dat we in de kerk vooral bezig moeten zijn met waar het echt om gaat. In deel I B is een agenda voor de kerk geschetst. Een agenda die gebaseerd is op een visie, een visioen van een kerk in de samenleving die relevant is.

Kerk 2025 is een hoopvol traject. We mogen geloven dat de Geest ons zal helpen kerk te zijn. We mogen verwachten dat de kerk zal oplichten en blijven oplichten, in oude en nieuwe vormen, in vertrouwde en niet- alledaagse gestalte. Het gaat erom met de Geest mee te werken. In de agenda van de kerk zijn de contouren daarvoor geschetst. Dít is ons vertrouwen en daarom staat dít ons te doen. Kerk 2025 is niet het signaal om te somberen en te klagen maar om met vreugde ons toe te wijden aan God en zijn gemeente. Het is geen signaal om in een hoekje te gaan zitten maar om bereid te zijn ons in te laten schakelen in de zending van God in deze wereld.

In dit deel II letten we op de *organisatie en de inrichting* van onze kerk. De vraag naar de organisatie van de kerk staat niet op zichzelf, maar volgt op de vraag hoe we kerk zijn en willen zijn. De organisatie volgt het 'organisme', de kerk als levend lichaam van Christus. Het is dát levende lichaam dat een bepaalde structuur en inrichting heeft. Structuur en inrichting is een thema dat het daglicht kan zien. Een goede structuur helpt om goed kerk te zijn. Er hoeft dus niet besmuikt over worden gedaan. Het gaat om de goede orde!

Deze structuur en organisatie is altijd al aan verandering onderhevig geweest. Veranderingen die nodig zijn geweest om de kerk 'bij de tijd' te houden. In de protestantse traditie is nooit gezworen bij één vorm. Er is altijd openheid geweest voor 'tijd en omstandigheid' en een diep besef dat veel vormen niet heilig zijn. Ook met het oog op Kerk 2025 is verandering nodig. De huidige organisatie paste bij een cultuur die voor een groot deel voorbij is. Je zou dat een burgerlijke cultuur kunnen noemen. Door de vijf veranderingen die in deel I B zijn beschreven, is deze burgerlijke cultuur aan erosie onderhevig. De kerkelijke structuur zal daarom aangepast moeten worden. De huidige structuur wordt meer en meer een keurslijf. Die aanpassing is nodig om juist de essentie van kerkzijn te laten oplichten of in ieder geval niet te frustreren. In deel II B zal nader beschreven worden wat voor soort verandering nodig is en hoe deze er concreet uitziet.

Een verandering kan echter niet alle kanten op. Je moet weten wat de basisstructuur van de kerk is, wil je kunnen veranderen. Veranderen zonder zicht op deze basisstructuur van de kerk, leidt niet alleen tot hapsnap en ad-hoc beleid, maar ook tot vervreemding van de eigen traditie. Wat is de 'harde kern' van onze orde en organisatie? *Wat hoort tot het DNA van onze Protestantse Kerk?* Op welke leest is onze kerk geschoeid? In deel II A volgt een korte beschrijving hiervan. Zó zijn we kerk! Dit is wezenlijk voor onze Protestantse Kerk.

II A Het DNA van de Protestantse Kerk[7]

1. DE PROTESTANTSE KERK IS GESTALTE VAN DE ENE KERK

Het eerste wat gezegd moet worden over de Protestantse *Kerk* is dat ze kerk is. De Protestantse Kerk in Nederland is gestalte van de ene Kerk, met een 'eigen', van andere kerken onderscheiden, kerkorde. Dat 'eigen' is echter niet het wezenlijke van de Protestantse Kerk. Het wezenlijke van de Protestantse Kerk is dat ze kerk is, lichaam van Christus, samen met alle andere kerken.

- Het hoogste *gezag* in de kerk heeft Christus. Hij die zich heeft vernederd tot de dood aan het kruis is opgestaan uit de dood en is het Hoofd van de kerk. Zonder de gehoorzaamheid aan Christus wordt de kerk een heilloze gemeenschap. Het gaat erom dat de kerk 'christelijk' blijft, levend vanuit Christus en door de Geest. Hoe ook de organisatie van de kerk eruit ziet, deze gehoorzaamheid aan Christus en zijn Geest is de rode draad en moet dat ook blijven, wil er van kerk sprake zijn.
- De kerk leeft van de *genade van God*. Die wordt ons steeds opnieuw geschonken. Het zijn wonderlijke woorden die in deze wereld klinken, soms als een fluisterstem, soms luid en indringend. Woorden als 'vrede voor jou', 'ik ken je, je bent van mij', 'je zonden zijn je vergeven', 'sta op en wandel'. Die woorden klinken vooral door in de verkondiging van het woord van God.

7 *Dit deel is gebaseerd op de Kerkorde van de Protestantse Kerk en beweegt zich in de bedding van het belijden van onze kerk, zoals dit is verwoord in het belijden van de algemene christelijke Kerk, de lutherse traditie en de gereformeerde traditie.*

Het zijn mensenwoorden die tot ons worden gesproken en die we elkaar toespreken, maar door deze woorden heen spreekt God zelf tot ons.[8]

- De genade van God wordt tastbaar in *doop en avondmaal.* De doop is het teken van de inlijving in het lichaam van Christus. Rond de tafel van de Heer worden brood en beker gedeeld, en klinkt het 'lichaam van Christus voor jou' en 'bloed van Christus voor jou'. Zo mogen wij ons één weten met de opgestane Heer en verbonden met elkaar in het ene lichaam van Christus.
- De kerk is een kerk die een *zending* heeft. Beter gezegd: God heeft een zending. Die is begonnen met de verkiezing en zending van Israël. Het doel ervan is het aanbreken van het koninkrijk van God in deze wereld. De kerk is ingeschakeld in deze zending. We zijn als kerk geroepen 'medewerkers van God' te zijn. Omdat het om Gods zending gaat, is deze zending gericht op de wereld. Omdat het om Gods zending gaat, komt deze niet tot rust voordat het rijk van God is aangebroken. Een naar binnen gekeerde kerk is 'van God los'. Een kerk die niet weet van de onrust van het Rijk van God en die het verlangen naar de definitieve komst van dit Rijk is kwijtgeraakt, is een zoutpilaar geworden.
- De kerk is een kerk *die God belijdt* als Vader, Zoon en heilige Geest. Alleen een kerk die deze drie-ene naam van God belijdt, is een sprekende kerk. Dit belijden van de kerk moet wel vandaag gebeuren. Het is een belijden dat slaat op de wereld van nu en is gericht tot mensen van nu, in de taal die kan worden begrepen. Dit belijden komt echter niet uit de lucht vallen. Het is een voortzetting van het belijden van allen die ons zijn voorgegaan, kinderen, vrouwen en mannen. Als Protestantse Kerk zijn we verbonden met het belijden van de 'algemene christelijke kerk' en daarbinnen met het belijden van 'de kerk van de Reformatie'. Een kerk die losraakt van het belijden van het voorgeslacht staat weerloos in het heden en met lege handen in de toekomst.
- *De Bijbel* (de Schrift) is het bronboek van de kerk. Deze getuigt van een rechtvaardige en liefhebbende God die zijn weg gaat met Israël en de volkeren. We raken nooit op de Bijbel uitgekeken, worden er steeds weer door verrast. Door de Geest worden de woorden van dit boek woorden van leven voor mensen van nu. Alleen door trouw te blijven aan de getuigen van de Bijbel (de apostelen en de profeten) blijft de kerk in het spoor van dit leven. Daarom is de Bijbel niet alleen bronboek maar ook toetssteen. Wat gedaan en gezegd wordt in de kerk, moet getoetst worden aan het getuigenis van de Bijbel.

2. PRESBYTERIAAL-SYNODAAL

De Protestantse Kerk is kerk. Ze is ook protestants. Dat protestantse komt vooral uit in het presbyteriale-synodale karakter van onze kerk. Dat betekent allereerst dat het hart van de kerk klopt in de plaatselijke gemeente. Waar twee of drie samenkomen, is Christus in hun midden. De plaatselijke gemeente bestaat uit *de gelovigen met elkaar.* De gelovigen zijn de leerlingen van Jezus. Zij zijn het levend lichaam, zij leven door de Geest van God. De kerk is dus niet een service-instituut waar professionals een publiek bedienen. *De kerk, dat is de gemeenschap van de gelovigen*, de volgelingen van Jezus die door Jezus zelf geroepen zijn en deel mogen uitmaken van zijn lichaam.

- Wat doen deze gelovigen? Hoe vormen zij een gemeenschap? Wat doen ze en hoe leven ze met elkaar? Zonder uitputtend te zijn volgen hier zeven aspecten van deze gemeenschap:
  - Samenkomen rond de levende Heer als gemeenschap die het leven met elkaar deelt, het geloof beoefent en leert om leerling te zijn van Jezus.
  - Vieren, in erediensten, op zondag maar ook op andere dagen, om te horen naar het Woord en God te vereren.

8 *Vgl. voor het genadekarakter van de kerk in het bijzonder ook de (onveranderde) Augsburgse confessie, artikel IV: over de rechtvaardiging en de catechismus van Heidelberg', Zondag 23, vraag 60: 'hoe bent u rechtvaardig voor God?'*

- Leren, wat inhoud krijgt in vorming en toerusting en in geloofsopvoeding en catechese. Als volgelingen van Christus zijn we zijn leerlingen die ons levenslang verdiepen in de bronnen van het geloof en in de betekenis ervan voor het dagelijks leven.
- Pastoraat en omzien naar elkaar. Het is de hulp die we elkaar bieden om de weg met God te gaan, in alle omstandigheden van het leven.
- Diaconaat: kerkzijn betekent dat we delen van de gaven die God ons heeft gegeven en daarbij vooral oog hebben voor de minderbedeelden.
- Getuige zijn: het hoort bij christenzijn dat je vrij durft te spreken over je geloof en Gods naam durft te belijden.
- Gezonden zijn: je komt samen om weer uitgezonden te worden. Gezonden mensen hebben een missie in deze wereld.

• Een gemeenschap bestaat in de kern uit gedoopte leden. De doop is hét teken dat je opgenomen wordt onder de leerlingen van Jezus. Je *wordt* gedoopt. Het is een geschenk, een gave van God die je verbindt aan Christus en zijn lichaam, de kerk. De grenzen van de kerk zijn echter vloeiend. Het centrum van de kerk is de levende Heer die uitstraling heeft. Hoe en hoe ver die uitstraling gaat, hoeven we niet vast te leggen. Er zijn sympathisanten, gasten die op een of andere manier verbonden zijn met de gemeenschap zonder gedoopt te zijn. Ook zij horen bij de gemeenschap en worden serieus genomen.

• In een plaatselijke gemeente is ieder geroepen om een levend lid van de gemeenschap te zijn. De kerk is van de Heer, en kerk zijn de gelovigen zelf. Ieder krijgt de gaven van God die nodig zijn voor de opbouw van het lichaam van Christus. Dat wordt 'het ambt van alle gelovigen genoemd'. Daarbinnen kent de kerk bijzondere ambten. Zij krijgen de handen opgelegd 'onder het aanroepen van de Geest' en zo wordt hen dit ambt toevertrouwd. In onze Protestantse Kerk wordt het ambt omschreven als 'dienst van het Woord'. We kennen het ambt van predikant, ouderling en diaken, waarbij sommige ouderlingen kerkrentmeester zijn.

• Tezamen vormen de ambtsdragers de kerkenraad. Dat zijn dus 'de ambten bij elkaar'. De kerkenraad geeft leiding aan het leven en werk van de plaatselijke gemeente. Dat doet hij onder andere door als leden in vergadering bijeen te zijn en met elkaar te spreken. De kerkenraad ziet erop toe dat de gemeente *christelijk* blijft. Dat de gemeente verbonden blijft met de bron. Dat de gemeente een gemeenschap is van broeders en zusters voor en met elkaar die zich door God laten zenden in de wereld. Leiding geven dient de eenheid van de gemeente. Bij geestelijk leidinggeven hoort daarom ook het wijzen op de eenheid in Christus en daar als kerkenraad zelf ook uitdrukking aan te geven.

• Plaatselijke gemeenten zijn zelfstandig. Ze hebben een eigen kerkenraad. De Protestantse Kerk kent protestantse gemeenten, hervormde gemeenten, gereformeerde kerken, evangelisch-lutherse gemeenten en Waalse gemeenten. Lokale gemeenten leven echter niet los naast elkaar. Dit samen kerkzijn komt uit in
  - ontmoetingen tussen gemeenten, meestal in een regio;
  - visitatie: de 'kerk' bezoekt de plaatselijke gemeenten als teken van verbondenheid en vriendschap, bemoediging, aansporing en kritisch tegenover.

  Naast de kerkenraadsvergadering is er dan ook de 'meerdere vergadering'. 'Meerder' wil niet zeggen belangrijker of machtiger: de Protestantse Kerk is niet een hiërarchische kerk. Het meerder slaat op 'meer' dan de plaatselijke gemeente. In deze meerdere vergaderingen wordt onder aanroeping van de Geest gesproken over wat de kerk als geheel dient en wordt daarover ook besloten. In de huidige structuur kennen we de classicale vergadering (tussenlaag) en de generale synode.

• Het 'met elkaar' krijgt ook gestalte in het opzicht. De gemeente die samenkomt rond de tafel van de Heer is een gemeente die geroepen wordt een leven te leiden dat past bij het evangelie. In het bijzonder geldt dit voor ambtsdragers. Immers, de gemeente heeft hun een bijzonder ambt toevertrouwd. De kerk oordeelt over haar eigen leden en met name over ambtsdragers. Dat laatste gebeurt door onafhankelijke colleges.

3. OECUMENE

De Protestantse Kerk is een 'gestalte' van de ene, katholieke kerk. Deze ene kerk is een gebroken kerk. Het hoort bij het DNA van de Protestantse Kerk om deze gebrokenheid te betreuren, en om zich in te zetten de eenheid te zoeken en te bevorderen.[9] Het is verheugend dat de Protestantse Kerk zelf een verenigde kerk is. Deze vereniging vraagt echter een vervolg, plaatselijk, landelijk en internationaal. De Protestantse Kerk zet zich hier van harte voor in. Daarnaast is er ruimte voor verdere samenwerking als het gaat om de plaatselijke oecumene. In deel I B, paragraaf 3 is nader op dit thema ingegaan.

9 *'Voor de ware eenheid van de kerk is het genoeg om het eens te zijn over de leer van het Evangelie en over de bediening van de sacramenten.' (De [onveranderde] Augsburgse confessie, artikel VII)*

II B Anders verder

Inleiding

Zoals eerder aangegeven: de vraag naar de organisatie van de kerk staat niet op zichzelf, maar volgt op de vraag *hoe we kerk zijn en willen zijn*. De organisatie volgt op het 'organisme', de kerk als levend lichaam van Christus. Het is dát levende lichaam dat een bepaalde structuur en inrichting heeft. De huidige structuur heeft goede dienst gedaan en essentiële elementen ervan zijn het waard behouden te worden. Tegelijk moet worden vastgesteld dat de schoen op verschillende punten wringt. Dat heeft onder andere te maken met de beschikbaarheid van minder middelen en menskracht. Maar dat is niet de belangrijkste reden. Die ligt eerder in het verlangen een kerk te zijn waar de *basics* in oplichten. Het gaat erom de organisatie zo aan te passen dat het leven van de Geest in de kerk en de gemeenten ruimte krijgt zich te ontwikkelen. Dat het niet te zeer belast wordt met een organisatie die dit leven hindert. Dat het energie vrijmaakt om bezig te zijn met datgene waar de kerk voor is bedoeld. Bij de reorganisatie van de kerk zijn drie principes leidend.

- In de eerste plaats zal de inrichting van de kerk zo *transparant* mogelijk moeten uitdrukken wat de basics van de kerk zijn. Juist daarom is het nodig steeds weer de vraag te stellen wat die *basics* zijn. Op een of andere manier is een te 'dikke' organisatie ontstaan die dreigt doel in zichzelf te worden. Een *lichtere* vorm is nodig die voortdurend is gerelateerd aan de kern van kerkzijn: het evangelie, de geloofsgemeenschap en de zending van de kerk. Met name jongeren vinden het moeilijk om zich met kerk in de huidige organisatievorm te identificeren. Zij doen dat liever met iets dat direct te maken heeft met het samen beleven en uitdragen van het geloof, in woord en daad. Een identificatie met de *basics* van de kerk.

- In de tweede plaats zal de inrichting maximaal *ruimte* moeten geven aan de kerk en met name aan de *plaatselijke gemeente*. Die ruimte zit in principe al in de huidige kerkorde; daar zal verder op moeten worden doorgeborduurd. Dat kan door de organisatie- en regeldruk te verminderen. Ruimte is nodig om nieuwe ontdekkingen van kerkzijn te begunstigen en te stimuleren. Ruimte is nodig om ruim baan te geven aan creatieve of noodzakelijke oplossingen die horen bij een plaatselijke situatie. Wat voorgesteld wordt is daarom niet een 'regime van boven', maar komt juist op vanuit de plaatselijke gemeente en dient deze plaatselijke gemeente. Ruimte betekent overigens niet 'laten zwemmen'. Ruimte betekent ook gelegenheid geven aan personen in onze kerk om te doen wat zij moeten doen in hun zorg en verantwoordelijkheid voor de gemeenten van onze kerk.
- In de derde plaats zal de inrichting *eenvoudig* moeten zijn. De huidige structuur valt kwantitatief niet te continueren, ook al wordt dit niet overal in dezelfde mate gevoeld. Pretenties in de organisatie die niet meer waargemaakt kunnen worden, moeten we laten varen. Eenvoudiger betekent realistischer, met waarborging van *kwaliteit* en geënt op wat er aan gaven, mensen en middelen is.

Kortom, *transparantie*, *ruimte* en *eenvoud* zijn de sleutelwoorden voor de reorganisatie van onze kerk. Daarbij zijn steeds twee kanten van de zaak belangrijk:

- De *plaatselijke gemeente* krijgt ruimte en wordt zo weinig mogelijk belast met regels die niet direct dienstbaar zijn aan evangelieverkondiging, gemeenschap, diaconaat en de zending in de wereld.
- Tegelijk zijn we *samen kerk,* zal er zorg voor elkaar moeten zijn, en zal er het besef moeten zijn dat we samen in onze samenleving getuigen zijn van het evangelie.

HOOFDSTUK 1: HOE WE SAMEN KERK ZIJN

In dit hoofdstuk wordt gelet op de manier waarop gemeenten met elkaar samenleven en hoe ze samen de Protestantse Kerk vormen. Hoe kan dat op zo'n manier dat we daarmee het wezenlijke van het kerkzijn dienen? Dat is de inzet van dit hoofdstuk. Een dringende inzet, omdat voor het gevoel van velen we juist hier dreigen vast te lopen en terecht of onterecht uitstralen dat we een besturenkerk zijn. Achtereenvolgens komen aan de orde:

1. Algemene kerkenraad en wijkkerkenraden
2. De tussenlaag
3. Toezien
4. Visitatie
5. Rechtspraak

1. Algemene kerkenraad en wijkkerkenraden

Veel gemeenten in onze kerk hebben te maken met een samenspel van wijkgemeenten en een algemene kerkenraad.[10] Dat samenspel verloopt soms goed maar niet altijd. Ook hier zal de vraag gesteld moeten worden hoe dienstbaar het model is aan de *basics* van de kerk en de slagkracht van de gemeenten. De verhouding tussen algemene kerkenraad en wijkkerkenraden kan in de praktijk op twee manieren uitpakken:

a. Het primaat ligt bij de wijkgemeenten. Er wordt zoveel mogelijk zelfstandigheid bij de wijkkerkenraad gelegd. De algemene kerkenraad is vooral platform voor ontmoeting. Dit model veronderstelt voldoende visie en bestuurskracht bij de wijkgemeenten om 'de eigen bonen te doppen'.
b. Het primaat ligt bij de algemene kerkenraad. De wijkkerkenraden dragen veel taken over aan de algemene kerkenraad. Zelf hebben ze een beperkte bevoegdheid. Dit model veronderstelt homogeniteit tussen de wijken en een algemene kerkenraad die in staat is beleid te maken dat past bij de wijkgemeenten. In de praktijk is het vaak niet duidelijk waar het primaat ligt. Gevolg is verwarring en soms frustratie. Om een en ander scherper te krijgen de volgende opmerkingen:

- Wanneer het eigenaarschap van gemeenten in toenemende mate belangrijk wordt, is het de vraag of een algemene kerkenraad dicht genoeg bij het leven en werken in de wijkgemeenten staat om grote bevoegdheden te hebben.
- De algemene kerkenraad neemt beslissingen over gebouwen en predikanten die gemakkelijk worden aangevochten door wijkkerkenraden of gemeenteleden die het daarmee oneens zijn. Ook op andere terreinen zijn er wijkgemeenten die meer zeggenschap willen over de besteding van de inkomsten van de eigen wijkgemeente.
- Het samenspel van algemene kerkenraad en wijkgemeenten verdubbelt of verdrievoudigt de vergaderdruk.
- Er zit een zekere willekeur in het feit dat wijken in een stad of (groot) dorp wel geacht worden in een algemene kerkenraad samen te komen, en kleinere dorpen die bij elkaar liggen en vaak tot dezelfde burgerlijke gemeente behoren niet.
- Er zijn wijkkerkenraden die bestuurlijk verzwakt zijn of niet in staat zijn over de grenzen van de eigen wijkgemeente heen te kijken, waardoor de kerkelijke presentie in de stad of het dorp in het gedrang komt. Is het verantwoord aan deze wijkkerkenraden grote bevoegdheden te blijven geven?

Aanbeveling

Het verdient aanbeveling plaatselijk tot (meer) helderheid te komen, waarbij criteria zijn: eigenaarschap, eenvoud (denk aan vergaderdruk), samen kerkzijn, en helder en krachtig bestuur.

Model 1 kan radicaler worden ingevuld door de zelfstandigheid van de wijkgemeenten nog verder uit te bouwen. Dit kan uitlopen op de verzelfstandiging van de wijkgemeenten. Deze wijkgemeenten ontmoeten elkaar vervolgens in een platform. Dat platform is vooral bedoeld

10 Hoe dat samenspel er ook uitziet, in ieder geval zijn die zaken die met vermogensrecht of rechtspositie te maken hebben aan de algemene kerkenraad toevertrouwd.

om de kerkelijke presentie in stad of dorp serieus te nemen. Het belang hiervan is groot.

Model 2 kan radicaler worden ingevuld doordat meer verantwoordelijkheden bij de algemene kerkenraad worden belegd. Dit kan uitlopen op het opheffen van de zelfstandige wijkgemeenten. Wat nu wijkkerkenraad heet, kan dan kerkenraadscommissie of pastorale sectie worden genoemd.

Voor zowel model 1 als model 2 is in de huidige kerkorde ruimte. Het gaat dus om visie, de goede argumenten en een duidelijk stappenplan.

2. De tussenlaag

We horen als gemeenten bij elkaar. In de kerkorde van de Protestantse Kerk is gekozen voor de classis als de zogenaamde grondleggende vergadering van de kerk. Momenteel is het land opgedeeld in 74 classes. De classis functioneert daarmee tegelijk als de tussenlaag tussen de lokale gemeente en de generale synode. Vroeger was er zowel in de Nederlandse Hervormde Kerk als in de Gereformeerde Kerken ook een provinciale laag, maar die is afgeschaft. De vraag moet gesteld worden of de classis in de afgelopen tien jaar aan de hooggespannen verwachtingen van de kerkorde heeft voldaan. Het kerkelijk gesprek tussen gemeenten over de grote vragen van het kerkzijn in deze tijd lijkt niet van de grond te zijn gekomen. Afgevaardigden zijn moeilijk te vinden. Op de agenda van de kerkenraad is de classis vaak een verplicht nummer. Wel wordt er bij problemen veel van verwacht, maar dat veronderstelt een krachtig en deskundig breed moderamen. Vaak is dat overvragen. *In het licht van de drie criteria in de inleiding hierboven* wordt voorgesteld een andere invulling van 'gemeenten met elkaar' te geven.

- In plaats van de huidige 74 classes worden om en nabij acht classes gevormd die 'regionale classes' worden genoemd.[11] De regionale classis komt op uit de gemeenten in het betreffende gebied. Het gaat niet om een beleid 'van boven' maar om een gedeeld kerkelijk leven in de regio dat opkomt uit die regio. De regionale classis drukt de verantwoordelijkheid van gemeenten voor elkaar en met elkaar in de regio uit. De belangrijkste opdracht is om leiding te geven aan het leven en werk van de kerk in deze regio. Daarbij kunnen tal van als bureaucratisch ervaren taken worden geschrapt, en kan concentratie op de ondersteuning van de *basics* van de kerk plaatsvinden. De afvaardiging naar de regionale classis wordt gekozen volgens een nader vast te stellen regeling. Deze classis heeft een moderamen (dagelijks bestuur) van vijf tot zeven leden die gekozen worden door de regionale classicale vergadering.[12]
- De voorzitter is het *persoonlijke gezicht* van de regionale classis. Hij/zij weet zich verantwoordelijk voor de gemeenten en predikanten in de regio, en belichaamt de samenhorigheid van deze gemeenten. Omgekeerd ziet de regionale classis toe op het goed functioneren van de voorzitter. De voorzitter is geen 'regelbaas' maar iemand met een herderlijke opdracht. Hij of zij is pastor pastorum.[13] Belangrijke aandachtspunten zijn de opbouw van het kerkelijk leven en de missionaire presentie van de kerk in de regio. De voorzitter wordt door een nader vast te stellen regeling verkozen door de regionale classis, volgens criteria die algemeen geldend zijn voor alle voorzitters van de regio. De voorzitter van het moderamen is vrijgesteld. Zijn aanstelling is getermineerd. Het werk van de voorzitter, die in beginsel predikant is, is ingebed in de ambtelijke vergadering van de regionale classis. In dát kader

11 *Regionale classis om begripsverwarring te vermijden met de huidige classis. Er is niets op tegen om na toepassing van de voorstellen in dit hoofdstuk de naam classis te blijven gebruiken.*

12 *De Waalse gemeenten die nu nog een classis vormen, blijven elkaar ontmoeten. Uit een van de regio's wordt een afgevaardigde naar de Generale Synode uit de Waalse gemeenten gekozen.*

13 *In plaats van voorzitter kan daarom ook gesproken worden van pastor pastorum of een andere titel die het herderlijke karakter van het werk uitdrukt.*

is hij/zij bevoegd besluiten te nemen (zie verder paragraaf 3).

- De regionale classicale vergadering is een ambtelijke vergadering waar een aantal welomschreven functies aan zijn toevertrouwd. De organisatie is eenvoudig en vooral gericht op het kerkzijn in de regio. Zij is klankbord voor het moderamen. De regionale classis komt minimaal twee keer per jaar bijeen. De regionale classicale vergadering is verantwoordelijk voor *de afvaardiging naar de generale synode*. De wijze van verkiezing hiervoor zal nader moeten worden vastgesteld. Dit kan bijvoorbeeld door per toerbeurt gemeenten de gelegenheid te geven een ambtsdrager voor te dragen. Er zijn ook andere mogelijkheden. Het is doel is dat een goede afspiegeling van de kerk in de synode kan worden bereikt. Er is een budget voor het werk van de regionale classis.
- De voorzitters van de regionale classes vormen samen een verband waar ook de scriba van de generale synode deel van uitmaakt. Dit verband fungeert als een beraad. De Dienstenorganisatie ondersteunt met haar expertise het werk van de regionale classes. De Dienstenorganisatie faciliteert ook de ontmoeting van de voorzitters. Het is dus niet de bedoeling dat de regio's zelf kleine dienstencentra krijgen. Dat is verspilling van mensen en middelen.
- De *ontmoeting tussen gemeenten* is wezenlijk voor de manier waarop we Protestantse Kerk zijn. Dit zal ook in de toekomst het geval moeten zijn, zelfs meer dan nu. Meer dan in de huidige classicale vergadering zal het moeten gaan om ontmoeting tussen *gemeenten*. Eventueel kan de schaal waarop dit gebeurt samenvallen met de huidige classis. Sommige classes fungeren in dit opzicht nu al heel goed. Maar ook kleinschaliger is denkbaar, bijvoorbeeld die van de burgerlijke gemeente. In deze ontmoeting krijgt medeleven, onderlinge bemoediging en bezinning op kerkzijn nu gestalte. In een sfeer van openheid houden gemeenten elkaar ook een kritische spiegel voor. Er worden geen bestuurlijke taken bij deze samenkomsten gelegd. De organisatie van deze ontmoeting is eenvoudig. Er is geregeld maar minimaal eens per jaar een ontmoeting, waaraan zoveel mogelijk ambtsdragers en belangstellende gemeenteleden in de regio deelnemen. Zo'n ontmoeting kan ook een festivalachtig karakter hebben: we komen bij elkaar en er valt wat te vieren. Kerkendag in de regio! De ontmoetingen kunnen leiden tot allerlei vormen van samenwerking tussen gemeenten. Het moderamen van de regionale classis ziet toe op het daadwerkelijk tot stand komen van deze ontmoetingen.

3. Toezien

Toezien is iets dat bij de Protestantse Kerk hoort. Dat heeft niets met bemoeizucht of overheersen te maken maar alles met de opdracht van de kerk om samen in het spoor te gaan van Christus. Spannend wordt het wanneer er conflicten ontstaan. Die zullen altijd weer de kop opsteken. Het komt er dan op aan hoe conflicten worden beslecht. Van veel kanten wordt luid en duidelijk gezegd dat de huidige procedures, bij alle goeds dat ervan te zeggen valt, stroperig, tijdrovend of halfslachtig zijn. Een oorzaak hiervan is dat bij de behandeling van een conflict of 'een zaak' meerdere instanties zijn betrokken zonder dat duidelijk is wie eigenaar is van het proces. Deze opzet is gekozen ter wille van de zorgvuldigheid, het voorkomen van een tunnelvisie en het verkrijgen van draagvlak. Tegelijk levert het wel de genoemde stroperigheid en een gebrek aan 'doorzettingsmacht' op. De kerk van morgen zal nog steeds een kerk van zorgvuldigheid moeten zijn, maar ook van doortastendheid. Het accent zal daardoor verschuiven van 'de vele instanties' naar meer persoonlijk gezag dat is toevertrouwd aan hiertoe geroepen voorgangers. Verschuiven is iets anders dan inwisselen voor, maar geeft wel een tendens aan. Hier volgt een aantal voorstellen.

- De voorzitter van een regionale synode is bevoegd besluiten te nemen in conflicten die door het moderamen van de regionale classis in behandeling zijn genomen, *dit in overleg* met het moderamen van deze regionale classis.
- De voorzitter is bevoegd, na overleg met de visitator die lid is van het moderamen, bij conflicten die hem of haar ter kennis komen de buitengewone visitatie in te

schakelen en om advies te vragen.
- De voorzitter kan ook een (landelijke) commissie van bijzondere zorg inschakelen. Een dergelijke commissie heeft in het verleden een rol gespeeld rond de scheuring van gemeenten en daar een uitmuntende rol in gespeeld. Het gaat om ervaren bestuurders die in staat zijn in korte tijd een analyse te maken van een probleem en op grond daarvan met concrete voorstellen komen.
- De voorzitter is tevens bevoegd om professionele hulp in te schakelen ten behoeve van de oplossing van bestuurlijke problemen van gemeenten, op kosten van de regionale classis die daartoe budget heeft.
- De Dienstenorganisatie ondersteunt dit alles met haar expertise.

Voordelen van 2 en 3

De acht regionale classes vormen een *vereenvoudiging* ten opzichte van de huidige 74 classes. Het verlicht de organisatie en maakt energie vrij voor de *basics* van kerkzijn. Zo komt er ruimte voor een ander kerkbesef met het daarbij behorend *commitment*. Het moderamen heeft de benodigde *kwaliteit*. Het moderamen weet zich verantwoordelijk voor de gemeenten van de regio. Mede door de inbreng van de regionale classicale vergadering wordt een visie ontwikkeld op de regio: wat is nodig, wat vraagt om ondersteuning, waar zijn nieuwe initiatieven mogelijk en wenselijk? Welke gemeentevormen zijn nodig en welke toerusting past daarbij? Hoe krijgt de missionaire presentie in met name die gebieden in de regio waar 'open plekken' ontstaan (zie II B hoofdstuk 2) gestalte? Het gaat bij de regionale classis dus meer om een regiefunctie dan om een bureau voor het 'gestaalde kader'. Een vrijgestelde voorzitter van de regionale classes past ook bij de behoefte aan een *persoonlijk gezicht en persoonlijk gezag*, meer dan aan dat van colleges of vergaderingen. De eenheid en samenhorigheid van de gemeenten wordt meer belichaamd in een persoon dan in een vergadering of college. Dat geeft ook meer zichtbaarheid aan de kerk in de regio dan bij een als anoniem ervaren vergadering of college. Tegelijk voorkomt de inbedding van de voorzitters in een ambtelijke vergadering en in een beraad van voorzitters alleenheerschappij. Ten slotte maakt deze structuur ook meer *effectieve besluitvorming* mogelijk, als alternatief voor de vaak als stroperig ervaren procedures nu.

4. Visitatie

Visitatie, 'bezoeken', drukt de verbondenheid van gemeenten met elkaar uit. Op bezoek gaan bij elkaar staat in het teken van de opdracht elkaar als broeders en zusters lief te hebben en voor elkaar het goede te doen. Zo kunnen we invulling geven aan de zorg voor elkaars geestelijke welzijn. Bemoediging in Gods naam speelt daarin een belangrijke rol, maar ook aansporing en 'vermaning': we zijn elkaar ook gegeven als kritisch tegenover.

In onze kerk kennen we de gewone of reguliere visitatie die in principe elke vier jaar wordt gehouden door leden van de regionale visitatie. Deze visitatie wordt wisselend gewaardeerd. Het invullen van lijsten vooraf wordt vaak niet als zinvol ervaren. Er zijn zeker geslaagde visitaties, maar ook gebeurt het dat de visitatie als een verplicht nummer wordt beschouwd, en dat terwijl er veel tijd en inzet mee gemoeid is. Er is moeite visitatoren te krijgen en ook de kwaliteit van de visitatie is in het geding. Er pleit dan ook veel voor om deze visitatie in de huidige vorm te laten vervallen. In plaats van deze visitatie is het de voorzitter van het college van visitatoren van de regionale classes die minimaal eens in de zes jaren een bezoek brengt aan een cluster van gemeenten, samen met een andere visitator. Variaties op deze vorm zijn mogelijk. Dit bezoek kan eventueel aanleiding zijn tot buitengewone visitatie.

De buitengewone visitatie is van wezenlijk belang. Deze bijzondere visitatie wordt opgedragen aan speciaal voor die taak geschikte personen die benoemd worden door het moderamen van de regionale synode. Per regio zijn dat ongeveer zes visitatoren. De voorzitter van deze bijzondere visitatoren is tevens lid van het moderamen van de regionale synode. Alle buitengewone visitaties worden tevoren overlegd en afgestemd met de voorzitter van de regionale classis. De visitatie geeft een dringend advies. De 'doorzettingsmacht' berust bij het moderamen van de regionale classis en haar voorzitter.

De voorzitters van de regionale visitatie vormen tezamen een generaal college voor de visitatie. Hier wordt een visitator-generaal aan toegevoegd die voorzitter van dit generale college is. De voorzitters van de regionale visitatie worden voor hun taak gedeeltelijk vrijgesteld. Dat geldt ook voor de visitator-generaal.

5. Rechtspraak

De kerk kent haar eigen rechtspraak. Paulus sprak al uit dat het een schande is om interne conflicten voor te leggen aan de burgerlijke rechter. Daarnaast is de kerk gehouden tot opzicht over het leven van de leden en over leer en leven van de ambtsdragers, in het bijzonder de predikanten. De interne rechtspraak garandeert de onafhankelijkheid van de kerk ten opzichte van de staat en is ook uit dit oogpunt een kostbare zaak.

Parallel met wat gezegd is over het toezien, is ook bij de rechtspraak opheffing van de stroperigheid gewenst. Het spreekt vanzelf dat dit niet ten koste mag gaan van de kwaliteit van de rechtsprekende colleges. In de huidige inrichting zijn er regionale colleges en een generaal college van de rechtspraak, evenals regionale colleges en een generaal college van bezwaren en geschillen. Deze colleges kunnen worden samengevoegd tot één generaal college kerkelijke rechtspraak met twee kamers, en drie of vier regionale colleges elk ook met twee kamers. Daarnaast is er een generaal college voor de ambtsontheffing.

HOOFDSTUK 2: ROND DE PRESENTIE VAN DE KERK

De kerk is het wereldwijde lichaam van Christus. Tegelijk is de kerk ook plaatselijk. Waar twee of drie in de naam van de Heer bijeen zijn, daar is Christus in hun midden. De Protestantse Kerk kent gemeenten in veelvoud, overal in ons land. Op al deze plaatsen komen mensen samen in Gods naam, om het evangelie te horen, om het brood te breken, om te bidden, om elkaar te dienen en om een zending te ontvangen. ‘Overal in het land’ is lang letterlijk genomen, ook waar dit in werkelijkheid niet meer het geval is. In dit hoofdstuk wordt dit laatste erkend. Er wordt voorgesteld anders om te gaan met de presentie van gemeenten van de Protestantse Kerk. Dit anders hoeft zeker niet alleen maar verlies te zijn. Integendeel, het geeft ook nieuwe kansen, en dat is winst.

1. Parochiale stelsel

De Protestantse Kerk kent het zogenaamde parochiale stelsel. Dat houdt in dat overal in Nederland een gemeente van de Protestantse Kerk is. Wat ook je postcode is, altijd zal daar een gemeente zijn van de Protestantse Kerk. Het houdt ook in dat er in de regel niet twee protestantse gemeenten op hetzelfde grondgebied kunnen zijn. Er is dus een netwerk van gemeenten dat het hele land afdekt.

Even een stukje geschiedenis: de parochie is begonnen als dependance van de bisschoppelijke (stedelijke) kathedraal ter wille van de missionering en vervolgens de pastorale bearbeiding van het platteland. Als een van de belangrijkste criteria voor de vorming van een parochie is geformuleerd dat de parochiekerk voor een parochiaan in de wintertijd bereikbaar moet zijn. Anderzijds moesten parochies niet zo klein worden dat het (financiële) onderhoud van de parochiegeestelijken in gevaar kwam. Het parochiale stelsel is dus bedoeld als middel. Het is een territoriale indeling van de kerk ter wille van de pastorale zorg. De Reformatie heeft het parochiale stelsel ongewijzigd gelaten tot in de organisatie van onze kerk. In de Protestantse Kerk speelt daarbij in navolging van de kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk van 1951 de gedachte mee van ‘kerk voor het hele volk’.

In de huidige praktijk wordt hieraan vastgehouden, ook als een plaatselijke gemeente niet meer zelfstandig kan voortbestaan. In dat geval wordt deze gemeente gewoonlijk samengevoegd met een buurgemeente.[14] Dat

14 In het geval van een combinatie of streekgemeente blijft een plaatselijke gemeente zelfstandig bestaan.

is soms een oplossing maar niet altijd. Schaalvergroting kan de verbanden van gemeenten zodanig oprekken dat alleen op papier de pastorale zorg is geregeld. Daarbij wordt een buurgemeente soms te zeer belast met de problematiek van een gemeente die niet meer zelfstandig kan blijven. De vraag moet dan ook worden gesteld of de idee van een netwerk van gemeenten dat het hele land afdekt in een post-christelijke samenleving nog reëel is.

2. Open plekken

Het voorstel is om te accepteren dat er 'open plekken' zijn. Met een open plek wordt een stuk grondgebied bedoeld waar geen plaatselijke gemeente is waaraan een (eigen) kerkenraad leiding geeft en een predikant of kerkelijk werker verbonden is.

Het accepteren van 'open plekken' maakt zichtbaar dat de Protestantse Kerk in delen van het land niet meer present is in de vorm van 'gewoon' kerkelijk leven. Het maakt duidelijk dat Nederland in veel opzichten een post-christelijke samenleving is. Het is een eerlijke constatering dat de idee van volkskerk in de zin van 'overal tegenwoordig' niet meer houdbaar is. Het is niet goed de camouflage van het parochiale stelsel in stand te houden. In *positieve* zin zeggen 'open plekken' iets over de missionaire opdracht van de kerk en de expliciete verantwoordelijkheid voor gebieden waar geen 'gewone' kerkelijke presentie meer is.

Verantwoordelijkheden

Open plekken accepteren wil niet zeggen dat de Protestantse Kerk geen verantwoordelijkheid meer neemt voor mensen die in een dergelijke gebied wonen..

- In de eerste plaats zullen deze leden van onze kerk uitgenodigd kunnen worden deel te nemen aan kerkelijk leven in de omgeving en zich bij een van de gemeenten aldaar aan te sluiten. Onder hen bevinden zich leden die jaren lang de plaatselijke gemeente in kwestie door hun volharding en inzet hebben gedragen. Een koud briefje om zich dan maar elders aan te sluiten is wel het laatste dat daarbij past.
- In de tweede plaats kan gewezen worden op kerkelijk leven van een andere kerk waar de Protestantse Kerk door middel van oecumenische relaties mee verbonden is. Enerzijds is dat pijnlijk. We moeten niet al te relativerend doen over de betekenis van Protestantse Kerk. Anderzijds past een dergelijke oecumenische houding volop bij onze kerk. We zijn niet uit op zelfbehoud en stellen ons open op naar onze oecumenische partners. Het is wel goed om te bedenken dat dit voorstel vraagt om regelingen over gastlidmaatschap in het kader van 'wederzijdse betrekkingen' tussen kerken. Ten dele bestaan zulke regelingen al, maar die kunnen hier alleen maar een nieuwe impuls door krijgen.
- In de derde plaats zullen zij ingeschreven blijven in de landelijke ledenregistratie. Die impliceert dat mensen lid kunnen zijn van de Protestantse Kerk zonder altijd ingeschreven te zijn bij een plaatselijke gemeente. Dit vraagt om een vorm van contact van de landelijke kerk met deze mensen, waarbij met name gedacht kan worden aan het aanbieden van toegang tot informatie. Uiteraard zal hier verder over doorgedacht moeten worden.

Kansen

Open plekken kunnen ook in ander opzicht nieuwe kansen geven. Ook als er geen parochiaal kerkelijk leven meer is, kan er een vorm van kerkelijke presentie zijn.

- Waar twee of drie in de naam van de Heer bijeen zijn, is Hij immers in hun midden. Er kan een huisgemeente (of huiskerk of kerkkring) ontstaan, al of niet spontaan. Het is mogelijk dat juist deze huiskerk meer 'eigenaarschap' geeft dan sommige vormen van regulier kerkelijk leven. Deze huisgemeente is een geloofsgemeenschap in verbondenheid met de Protestantse Kerk die zelf invulling kan geven aan de (vierende) samenkomsten, met vrijheden die nodig zijn. Vanuit de regio (bijvoorbeeld een buurgemeente of gestimuleerd door het moderamen van de regionale classis en ondersteund door de landelijke kerk) kan begeleiding worden aangeboden. Daarbij zal – evenals bij pioniersplaatsen – verder nagedacht moeten worden over bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Het is duidelijk dat, zeker waar het om de sacramenten gaat, zorgvuldigheid op zijn plaats is.

- Daarnaast kan ook de samenwerking gezocht worden met christenen van andere kerken. Er werd al gewezen op de mogelijkheid om gastlid te zijn bij bestaande gemeenten van andere kerken. Het is ook mogelijk dat er oecumenische geloofsgemeenschappen of leefgemeenschappen worden gevormd. De Protestantse Kerk zal bereid moeten zijn hier een vorm van verantwoordelijkheid voor te nemen, zonder deze gemeenschappen daarmee te claimen. Op onverwachte plaatsen zien we deze gemeenschappen al ontstaan. We mogen hier de hand van de Geest in herkennen die ons steeds opnieuw verrast.
- In de derde plaats zijn open plekken een uitdaging aan gemeenten in buurt of regio. Als er grotere open gebieden ontstaan, is het moment gekomen om mensen uit te zenden, zoals dat nu ook al bij VINEX-locaties het geval is. Dit kan bijvoorbeeld een missionair predikant zijn. De uitzendende instantie is de regionale classis (in de persoon van de voorzitter). Het is ook mogelijk dat een buurgemeente een gebied adopteert zonder dat deze wijk officieel bij deze gemeente wordt gevoegd. In een stad gebeurt dit nu soms ook al: een vitale gemeente met missionair bewustzijn en vermogen adopteert een wijk waaruit het kerkelijk leven is verdwenen. De landelijke kerk of de regionale classis moet wellicht meer investeren in dergelijke vitale gemeenten. Door te lang 'alles in de lucht' te willen houden, zie je nogal eens dat alles steeds verder afzakt. Door keuzes te maken kan wat hier boven beschreven is de kans krijgen.

3. Territoriaal en 'eenheid in verscheidenheid'

In onze kerk is het zo geregeld dat één gemeente verantwoordelijk is voor de kerkelijke presentie in een bepaald gebied. Op hetzelfde grondgebied zijn geen twee protestantse gemeenten. Tegelijk is de praktijk in onze kerk dat niet iedereen in het betreffende gebied lid is van de plaatselijke gemeente. Door 'perforatie' kunnen leden voor een andere dan de 'eigen' (wijk)gemeente kiezen. Daarmee is naast de parochiale kerk ook de 'keuzekerk' geboren. In toenemende mate maken leden hiervan gebruik. Binnen de bandbreedte van de Protestantse Kerk profileren (wijk)gemeenten zich en hebben een eigen kleur. Naast het 'vanzelfsprekend horen bij' bestaat de keuze voor een gemeente waar je je thuis voelt.

Wanneer in een stad of regio een verscheidenheid van gemeenten ontstaat die niet duidelijk territoriaal begrensd zijn en er bovendien open plekken zijn, is het de vraag of het territoriale principe gehandhaafd moet worden. Voorstel is om ook een ander systeem mogelijk te maken. Volgens dat systeem zijn in de stad (of regio) gemeenten van diverse aard, kleur, modaliteit en profiel, die samen de kerkelijke presentie in de stad (of regio) doen uitkomen. Een eenheid in verscheidenheid, niet gebaseerd op territoriale begrenzing. Hier zullen (kerkordelijke) kaders voor moeten worden bedacht. Een dergelijk systeem geeft op een andere wijze dan het territoriale vorm en inhoud aan de gezamenlijke pastorale en missionaire verantwoordelijkheid van de kerk voor de stad of de regio.

HOOFDSTUK 3: AMBT, PREDIKANT EN MOBILITEIT

1. Rond de ambten

In juni 2014 zijn *zeven brieven inzake het ambt* geschreven. Daarin wordt nader ingegaan op het ambt van alle gelovigen, de kerkenraad, de ambtsdrager, de predikanten, de classis, de verhouding tot een episcopale kerkstructuur en de pioniers/missionair. Deze brieven zijn bedoeld als pastorale teksten. Ze vragen naar de beleving en het functioneren van de ambten. Door de vragen die eraan zijn toegevoegd is het gesprek hierover in kerkenraden en gemeenten gevoerd. Op deze brieven zijn veel reacties binnengekomen. Die moeten nog nader worden verwerkt. In ieder geval is het belangrijk dat de bezinning over het ambt verder zal gaan.
In het kader van Kerk 2025 kijken we vooral naar de *flexibiliteit* en *ruimte* . Als het hierom gaat, is er met name een aantal knelpunten rond termijnen en participatie. De meest in het oog springende zijn de volgende.

1. Moeten de regels over de ambtstermijn van de huidige kerkorde worden gehandhaafd?

2. Is het noodzakelijk dat alle ambtsdragers deelnemen aan de vergadering van de kerkenraad?
3. Wat is het minimum aantal leden van een kerkenraad?

Ad 1. In de kerkorde (Ord. 3.7.1) wordt gesproken over de eerste ambtstermijn van ouderlingen en diakenen die 'in de regel vier jaar' is. *Her*verkiezing is voor een termijn van tenminste twee en ten hoogste vier jaar. De maximale ambtstermijn is twaalf aaneengesloten jaren. Het begrenzen van de zittingstermijn voor ambtsdragers heeft als achtergrond dat ambtsdragers niet 'aan het pluche plakken'. Wanneer iemand voor een ambt gevraagd wordt is de insteek niet 'je moet het minstens vier jaar doen' maar 'je ambtstermijn is voor niet meer dan vier jaar, waarna er vervolgens de mogelijkheid van herverkiezing is'. Er staat in de kerkorde bewust 'in de regel'. Dat geeft aan dat er uitzonderingen zijn. Gemeenten kunnen daarom soepel omgaan met deze bepaling. Het 'in de regel' duidt er anderzijds wel op dat er in normale gevallen goede redenen zijn voor vier jaar. De ambtsdragers zijn immers samen geroepen om geestelijk leiding te geven aan de gemeente. Bij een heel korte zittingstermijn is dat moeilijk. Voor de voortgang van het beleid is het nodig dat ambtsdragers langere tijd meedoen.

Ad 2. De kerkenraad wordt gevormd door de ambtsdragers van de gemeente (zie kerkorde VI-3). Het is niet goed in te zien wat dit betekent wanneer er niet samen wordt vergaderd. Alleen zo is er sprake van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Door te werken met een kleine en grote kerkenraad kan de vergaderdruk voor sommige ambtsdragers al beduidend afnemen. Verder kunnen veel werkzaamheden verricht worden zonder dat dit in een ambtelijke bediening gebeurt. Beter een kleinere kerkenraad waarbij de leden ervan samen leiding geven aan de gemeente dan dat te gemakkelijk ambtsdragers worden bevestigd. Misschien nog belangrijker dan de vraag of alle ambtsdragers bij een kerkenraadsvergadering zijn, is dat het in de vergaderingen gaat over het 'heil' en over wat ons als gelovigen en gemeenten écht aangaat. Je schuift als ambtsdrager graag aan om daarover mee te spreken.

Ad 3. Volgens de kerkorde (Ord. 4.6.3a) kan een kerkenraad van een kleine gemeente (minder dan driehonderd leden) of een kerkenraad in bijzondere omstandigheden een kerkenraad hebben van drie leden, te weten een predikant, een ouderling en een diaken. Dit met medewerking en goedkeuring van het breed moderamen van de classicale vergadering. Dit moet wel gezien worden als absoluut minimum. Een gemeente die aan deze voorwaarde niet meer kan voldoen, kan niet als zelfstandige gemeente voortbestaan. Normaliter zal deze gemeente dan worden samengevoegd met een andere gemeente. Wanneer de generale synode hiervoor kiest (zie II B hoofdstuk 2), kan bij opheffing van een gemeente een huisgemeente worden ingesteld.

2. Rond de predikanten

Kerkelijk werker en predikant 2025

De kerkelijk werker heeft intussen een eigen ambtelijke plaats in onze kerk gekregen. Een kerkelijk werker is niet een goedkope dominee. De dienst van kerkelijke werker en predikant is complementair aan elkaar. Waar de klassieke rol van de predikant zich om de dienst van Woord en sacrament vouwt, is de kerkelijk werker vooral gericht op de doorwerking van dit Woord in de gemeente en de levens van mensen. Dat gebeurt met name in het pastoraat, het jeugdwerk, het missionaire werk en het opbouwwerk. Daarbij maakt de meer praktische oriëntatie en het vermogen theorie en praktijk op elkaar af te stemmen de kerkelijk werker geschikt om in te spelen op veranderingen in de samenleving. Dat is een belangrijke dienst aan de kerk van de toekomst.

Naast kerkelijk werkers, die hbo-geschoold zijn, zullen in de komende tijd ook academisch gevormde predikanten de kerk blijven dienen. De predikant is *verbi divini minister,* geroepen om het goddelijke woord te bedienen. Er is veel veranderd in de manier waarop deze roeping gestalte krijgt, en er gaat nog veel veranderen. Zo is het nu al niet meer het geval dat elke gemeente een 'eigen' dominee heeft en dat zal in 2025 nog minder zo zijn. Veel van de beschutting van een kerkelijke cultuur waarin de dominee een vaste en herkenbare plaats

had, valt weg of is weggevallen. Dat brengt vragen en onzekerheid met zich mee. Veel dominees voelen zich op de tocht staan. Daarom is de zorg voor de predikant een belangrijk thema voor de komende tijd. Het zou echter een verkeerd beeld oproepen om alleen over zorg te spreken.
De predikant anno 2025 mag zich geroepen weten om in een post-christelijke cultuur, in een missionaire situatie, zijn of haar gaven in te zetten. Meer dan voorheen zal naast de *herder* en de *leraar* (die van belang blijven) het beeld van de apostel boven komen drijven die geroepen is het evangelie te verkondigen, midden in deze wereld. Juist dan krijgt het 'vrijgesteld van werkzaamheden' van predikanten nieuwe betekenis. Ze zijn niet in loondienst, maar de gemeente/kerk stelt hen beschikbaar voor de gemeente/kerk en de tijdgenoten die op hun weg komen. Dat lijkt meer op het ondersteunen van zendelingen dan het in dienst hebben van werknemers. De predikant is daarbij niet zozeer de manager als wel de getuige die gericht is op de *basics* van de kerk en die de kerk en de gemeente daar steeds weer aan herinnert.

De kerk wordt gediend door de predikanten en kerkelijke werkers. Dat vraagt van diezelfde kerk ook zorg hen. Uiteraard is dat een zorg in samenhang met de zorg voor het geheel van de kerk en de gemeenten. Deze zorg krijgt gestalte in de figuur van de voorzitter van de regionale classis (zie II B, hoofdstuk 1, par. 3 en 4). Deze herderlijke figuur bouwt een goede relatie met de gemeenten, predikanten en kerkelijk werkers in de regio op.

Mobiliteit: overwegingen
In deze relatie speelt het thema mobiliteit ook een rol. Mobiliteit is een onderdeel van het predikantschap en is verbonden met de vraag naar de optimale inzet van predikanten in de kerk. In het kader van een welbevindings- en motivatiegesprek van de voorzitter met de predikant en de gemeente wordt ook mobiliteit aan de orde gesteld. Over mobiliteit valt het volgende te zeggen:

- Mobiliteit is gegeven met het predikantschap. Het ambt van predikant is voor het leven, maar de binding aan een gemeente (of als predikant in algemene dienst aan de landelijke kerk) is tijdelijk. Anders dan andere ambtsdragers wordt de predikant 'van buiten' beroepen. Juist dat 'van buiten' onderstreept dat de predikant in de traditie van de apostelen staat, en daarmee iets kent van de 'onrust van de voeten van de apostelen'. Tegelijk is een predikant ook *herder en leraar.* Daarom is er binding tussen predikant en gemeente. Zeker voor wat betreft dit herderzijn is het nodig dat er een vertrouwensband bestaat tussen predikant en gemeente. En voor geestelijk leiderschap is ingroeien in en bekendheid met het leven van de gemeente voorwaarde.
- Er is niet een een-op-eenverhouding tussen loopbaan en persoonlijke groei, en de wenselijke duur van de verbintenis van een predikant met een gemeente. Ergens langer blijven kan meer kans op verdieping geven dan voortdurend rouleren. In het laatste geval bestaat het risico zichzelf in elke gemeente te herhalen. Anderzijds kan bij lange duur in dezelfde gemeente de interactie tussen predikant en gemeente voorspelbaar worden en dreigen vast te groeien. De dominee verliest zijn 'vreemdheid' en daarmee het 'tegenover'. Routine kan overheersend worden, en inspiratie en creativiteit kunnen ondersneeuwen.
- Behalve de binding van een predikant aan één of meer gemeenten zal in de toekomst meer ruimte komen voor het werken van predikanten, tezamen met kerkelijke werkers, in een *team*. Dat vraagt om een flexibel systeem en daar hoort mobiliteit heel nadrukkelijk bij. Het is immers denkbaar dat predikanten in een regio (eventueel onder verantwoordelijkheid van een regionale classis) een zending krijgen voor een bepaalde tijd.
- Vanuit de optiek van de gemeente geldt dat de vertrouwensband met een predikant van grote waarde is. Veel gemeenten hebben het als een zegen ervaren voor langere tijd een herder en leraar in hun midden te hebben gehad. Vanuit diezelfde optiek van de gemeente geldt echter ook dat de binding met een predikant tijdelijk is. De rijkdom en diepte van het evangelie vraagt om afwisseling van voorgangers. Ook als de voorganger geliefd is, zullen er gemeenteleden zijn die niet met de stijl van de predikant overweg kunnen. Evenmin mag worden vergeten dat de predikant als

geestelijk leider ook een bepaalde macht heeft. Deze kan toenemen naarmate de binding met een gemeente voortduurt. Ten slotte moet ook nuchter gewezen worden op de krimpende middelen van gemeenten. Mobiliteit helpt daarin meer dan gedwongen werktijdvermindering.

- Er moet nuchter naar mobiliteit gekeken worden. Ook naar de redenen waarom deze mobiliteit geremd kan worden. Te denken valt aan:
  - het belang van de partner en/of de kinderen van de predikant;
  - het bezit van een eigen huis;
  - onzekerheid over een nieuwe situatie, afgezet tegen de bekendheid van de huidige;
  - frustratie over eerdere sollicitaties of beroepingsprocedures.

  Wanneer mobiliteit bevorderd wordt, zal met deze factoren rekening gehouden moeten worden. Zo is het denkbaar dat de domicilieplicht van predikanten wordt afgeschaft. Als gemeenten een goede werkplek voor de predikant binnen de gemeente hebben, is het werkbaar als de predikant binnen een straal van maximaal drie kwartier vervoerstijd zijn woonhuis heeft.
- Momenteel is de gemiddelde termijn ongeveer acht jaar. Dit gemiddelde zal niet toevallig zijn. Kennelijk blijkt acht jaar lang genoeg om de positieve kanten die aan een langere verbintenis verbonden zijn te realiseren, en beperkt genoeg om andere positieve kanten van het predikantschap te honoreren. Langer dan twaalf jaar predikant zijn op één plaats verdraagt zich moeilijk met de maximumtermijn van ouderlingen en diakenen en de idee dat zij de blijvers zijn en de predikant de voorbijganger is.
- Op grond van bovenstaande kunnen geen eenduidige conclusies worden getrokken over de ideale termijn van verbintenis. Bij *verplichte* terminering worden de voordelen van mobiliteit vanzelfsprekend gerealiseerd. Bovendien ontstaat meer roulatiemogelijkheid voor predikanten die graag een beroep zouden willen ontvangen maar die niet krijgen: een zaak waar vaak te weinig oog voor is. Wel zal een reëel vangnet moeten bestaan voor predikanten die in een nieuw systeem geen nieuw beroep ontvangen. Het nadeel van een verplichte terminering is dat er geen 'ideale' duur van binding aan een gemeente is. Deze hangt af van meerdere factoren die niet altijd naar eenzelfde termijn wijzen. Bovendien kan verplichte terminering leiden tot stress, het gevoel weer aan een nieuw regime te worden onderworpen en het idee dat 'roeping' wel erg een sturing van buitenaf krijgt.

Uitgangspunten voor beleid

Op grond van bovenstaande volgt hier een voorstel met daarin de volgende uitgangspunten voor beleid. Daarbij wordt niet voor verplichte terminering gekozen, maar wel voor een *cultuur van mobiliteit.*

- Ruim voor de termijn van acht jaar verbinding van een predikant aan een gemeente is verstreken, heeft de voorzitter van een regionale classis een gesprek met de predikant en de gemeente. Deze voorzitter voert als 'pastor pastorum' een voluit ambtelijk gesprek en niet het gesprek van een bedrijfsleider die zich bezighoudt met 'job rotation'. In het gesprek wordt echter in alle openheid ook de mobiliteit aan de orde gesteld. Een 'normaal' uitgangspunt daarbij is dat na acht jaar een goed moment is voor een nieuw beroep. (Uiteraard staat het predikanten vrij al eerder beroepen te worden en dit te aanvaarden.) Mochten predikant en gemeente (kerkenraad) aangeven graag langer aan elkaar verbonden te blijven, dan is daar ruimte voor. Een tweede beslismoment is, gezien bovenstaande overweging, bij een verbintenis van twaalf jaar. Ook dan kunnen er redenen zijn om met elkaar verder te gaan, al zullen die expliciet uitgesproken moeten worden en door predikant en gemeente worden gedeeld. Aan predikant en gemeente kan steeds gewezen worden op de hulp die de kerk aanbiedt voor een nieuwe beroeping. Wel zal de wens van een gemeente om weer tot een nieuwe verbintenis te komen met een andere predikant meer gewicht in de schaal moeten leggen. Wanneer een gemeente aangeeft dat zij na acht jaar dienstwerk van de betreffende predikant toe is aan een nieuwe beroeping, is het aan de predikant loyaal aan mobiliteit mee te werken, hierbij geholpen door de kerk en

ondersteund door de gemeente. Van de kant van de gemeente is er de mogelijkheid dat na twaalf jaar een verbintenis op haar verzoek wordt beëindigd (waarbij overigens geen sprake is van een losmaking in de zin van artikel 3.20). Dat hoeft niets te maken te hebben met spanningen of ongenoegen, maar vooral met het feit dat na twaalf jaar weer een ander type predikant gewenst is. Zo kan er in twaalf jaar veel veranderd zijn. Ook dan zal de betreffende predikant worden bijgestaan om te komen tot nieuw ambtswerk. Het is volstrekt duidelijk dat het gesprek over dit alles zorgvuldigheid vergt (goede arbeidsvoorwaarden) en er geen voet geboden wordt aan een afrekencultuur. Predikanten mogen zich geen aangeschoten wild voelen. Anderzijds mag erop worden vertrouwd dat gemeenten ook in dezen de weg zullen gaan van vriendschap en vertrouwen. Er is geen reden om gemeenten op dit punt bij voorbaat te wantrouwen. Het is evident dat dit alles *gefaseerd* moet worden ingevoerd. Het is verheugend te constateren dat jonge predikanten voorop lopen als het gaat om een cultuur van mobiliteit.

De mogelijkheid van de kant van de gemeente en de predikant om bij de beroeping een tijdelijke verbintenis aan te gaan wordt verruimd, waarbij ook financiële redenen een rol kunnen spelen. Dit is noodzakelijk, gezien de actuele financiële situatie van veel gemeenten.

- Er zijn nu al predikanten werkzaam in tijdelijke dienst. Dat zijn onder meer interim-predikanten en predikanten die opgenomen zijn in de zogenaamde mobiliteitspool. Ook dienstdoende predikanten kunnen zich aanmelden voor deze pool. Te denken valt aan oudere predikanten die hun ervaring kunnen en willen inzetten als een soort ambulant predikant, bijvoorbeeld ten dienste van kleine gemeenten of in situaties van overbrugging, bij ziekte of vacature.
- De landelijke kerk ondersteunt de predikant door werkbegeleiding en het bureau Mobiliteit. Meer en andere instrumenten voor mobiliteit kunnen worden ontwikkeld, bijvoorbeeld een (collectieve) ruil zoals onlangs in de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt is gepraktiseerd.
- Een aparte vraag is nog hoe bovenstaande zich verhoudt tot predikanten in algemene dienst. Een maximum van twaalf jaar voor dit dienstwerk is een voor de hand liggende termijn.

HOOFDSTUK 4: ROND HET BEHEER

1. Uitgangspunten

Beheer over geld en goederen is even geestelijk als pastoraat en eredienst. Niet voor niets kennen we kerkrentmeesters die ouderling zijn en deel van de kerkenraad uitmaken. Ook diakenen beheren gelden en soms goederen. Deze zijn bedoeld voor het diaconale werk van de gemeente en moeten gescheiden blijven van de gelden voor de instandhouding van de gemeente. Gemeenteleden brengen geld bijeen voor de opbouw van de gemeente, de voortgang van de evangelieverkondiging en de dienst aan de naaste. Daar zijn ook inkomsten uit bezit en eigendommen voor bestemd. Het luistert nauw hoe dit alles wordt beheerd. Daarom moet beheer voldoen aan algemeen geldende maatstaven van zorgvuldig en behoorlijk bestuur. Dit vraagt om deskundigheid en ervaring bij het college van kerkrentmeesters en diakenen. Gemeenten bestaan niet los van elkaar. Dat geldt ook voor het beheer. Daarom kennen we in onze kerk het zogenaamde toezicht van de bovenplaatselijke kerk. Dat is geen bemoeizucht maar een zorg voor het belang van de plaatselijke gemeente en de kerk in haar geheel. Het schept vertrouwen naar de leden maar ook naar buiten, naar het publiek en de overheid. Naast dit toezien wordt door de bovenplaatselijke kerk advies en ondersteuning aangeboden aan plaatselijke beheerders.
Onze kerk kent als toezichtorgaan het Regionaal College voor de Behandeling van Beheerszaken (RCBB). Ondersteuning wordt verder geboden door de Dienstenorganisatie en flankerende organisaties.

2. Uitdagingen

In het licht van Kerk 2025 zijn er, als het gaat om beheer en toezicht, de volgende uitdagingen:

- Beheer is een voluit geestelijke zaak. Tegelijk gaat het tegen het wezen van kerkzijn in wanneer gemeenten

worden opgezadeld met een overmaat aan regels, waardoor beheer een onevenredige last vormt. Er zijn signalen dat dit het geval is. Verlichting is nodig om zo energie vrij te maken voor de basics van kerkzijn, en gemeenteleden niet overmatig te belasten.
- Er is sprake van afnemende bestuurskracht, zowel voor het plaatselijke als het bovenplaatselijke beheer en toezicht. Hoe kunnen we tot een zo eenvoudig mogelijke aanpak van het plaatselijk beheer komen, zodat minder mensen op verantwoorde manier het beheer en het toezicht kunnen uitvoeren? Dat mag de zorgvuldigheid en degelijkheid van het beheer niet in gevaar brengen. Dat geldt temeer omdat – middels de wetgeving rond de ANBI – de kerk belastingvoordeel van de overheid ontvangt. Het zal de kunst zijn gemeenten zoveel mogelijk vrijheid te geven en tegelijk als kerk de zorgvuldigheid te garanderen.
- Als het om beheer gaat is er een diversiteit in dienstverlening aan de gemeenten. Hoe kunnen de krachten zodanig gebundeld worden dat er geen energie wordt verspild en de gemeenten zo doeltreffend mogelijk kunnen worden ondersteund?

Hieronder volgen voorstellen die antwoorden geven op deze uitdagingen.

3. Plaatselijk beheer
- Het beheer blijft een taak van de plaatselijke gemeente, en de kerkenraad is eindverantwoordelijk. Bovenplaatselijke ondersteuning of bemoeienis is gericht op versterking hiervan. Alleen als er gegronde redenen zijn, moeten verantwoordelijkheden in een bovenplaatselijk verband worden belegd.
- Het beheer over diaconale aangelegenheden blijft gescheiden van niet-diaconale zaken.
- Er komt meer standaardisatie in de administratieve processen binnen de gemeenten. Dat kan door over te stappen op een digitale wijze van administratie. Dit kan ertoe leiden dat de jaarcijfers van gemeenten in één eenvoudig rekenschema kunnen worden opgeleverd. Dit ten behoeve van een meerjarenraming voor de gemeente zelf of voor doeleinden van toezicht, quotumberekening, statistiek en verantwoording naar de overheid, bijvoorbeeld inzake ANBI.
- Maatwerk is nodig. Onder bepaalde voorwaarden zal aan kleine gemeenten of aan gemeenten met een gering budget toegestaan worden om geen aparte colleges en/of aparte rechtspersonen voor gemeente en diaconie te hebben. Het spreekt vanzelf dat de geldstromen wel gescheiden blijven.
- In II B hoofdstuk 1 (Hoe wij samen kerk zijn) is al gewezen op de mogelijke conflicten tussen wijkgemeenten en een algemene kerkenraad als het gaat over inkomsten en de besteding daarvan. Duidelijkheid over waar de bevoegdheden liggen is belangrijk. Het is mogelijk dat op grond van eerdere ervaring er (weer) meer bevoegdheid bij de wijkkerkenraden wordt gelegd.

4. Bovenplaatselijk toezicht
- Het bovenplaatselijke toezicht heeft van doen met besluiten van kerkenraden over langdurige contracten met predikanten en anderen, beslissingen rond kerkgebouwen (zoals ingrijpende verbouwingen en verkoop) en het beheer van aanzienlijke financiële vermogens.
- Gemeenten zenden hun jaarstukken, ondertekend door de kerkenraad, naar de toezichthouder. Deze hanteert een classificatiesysteem dat zichtbaar maakt in welke mate gemeenten aan de standaardregels van het toezicht voldoen (waaronder de regel dat boekhouding en beheer van geldmiddelen niet in dezelfde hand berust). Bij gemeenten waar dit het geval is, is de toetsing marginaal.
- Wanneer de kwaliteit van het beheer in een gemeente niet voldoende is gegarandeerd, onderneemt de toezichthouder acties die oplopen van signaleren, waarschuwen en inroepen van ondersteuning van buiten tot het opleggen van de verplichting om beheerszaken in samenwerking met andere gemeenten uit te voeren. Desgewenst kan de toezichthouder informatie over het beheer van een plaatselijke gemeente geven aan het moderamen van een regionale classicale vergadering.
- Er moet een kerkordelijke regeling komen voor gemeenten die niet of nauwelijks een vorm van bestuur hebben (wegens het ontbreken van beschikbare

gemeenteleden) en die toch zelfstandig blijven, terwijl er grote belangen op het spel staan wegens de aanwezigheid van personeel, gebouwen en/of vermogens. Die regeling moet het mogelijk maken dat gedelegeerde bestuurders/beheerders kunnen worden aangesteld die vanuit een regionale classicale vergadering en het RCBB bevoegd worden verklaard het bestuur en/of beheer van de gemeente tijdelijk te behartigen.

- Om de kwaliteit van het toezicht te bevorderen en in de toekomst te garanderen wordt het aantal RCBB's gesteld op één per regionale classis en zo mogelijk op termijn in totaal vier, verdeeld over de toekomstige regio's. De moderamina van deze RCBB's (of een afvaardiging daarvan) vormen gezamenlijk het generaal college voor de behandeling van beheerszaken. Dat heeft tot taak de kwaliteit van het toezicht te bevorderen en de gelijke behandeling van gemeenten in alle regio's te garanderen.

5. Advies en ondersteuning

Voor gemeenten is advies en ondersteuning op het terrein van beheer beschikbaar door de Dienstenorganisatie en de RCBB's. Daarnaast zijn er flankerende organisaties actief op dit terrein: de Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB), het Kantoor voor Kerkelijke Administratie en het Kantoor voor Kerkelijke Goederen (KKA/KKG). Zij leveren (betaalde) diensten op dit gebied aan gemeenten. Onderzocht moet worden of en hoe deze verschillende vormen van dienstverlening kunnen worden ondergebracht in één gezamenlijke koepelorganisatie. De kerk geeft daaraan leiding, de verschillende partijen werken hierin vanuit hun eigenheid en zelfstandigheid samen. Het doel daarvan is de verzorging van dienstverlening op de verschillende deelterreinen van het beheer vanuit één loket. Dat voorkomt dubbel werk en onduidelijkheid over het adres van een vraag of verzoek op het gebied van beheer, en het bevordert de deskundigheid van de dienstverlening. Uitgangspunt daarbij is dat deze dienstverlening waar mogelijk wordt uitgevoerd door vrijwilligers en alleen waar het strikt noodzakelijk is door betaalde professionals.

UITLEIDING

De weg gaat verder

In deze nota is een traject afgelegd. Te beginnen bij *back to basics* en eindigend bij *beheer*. Dit alles is bedoeld om de weg van de Heer te vervolgen. Christenen werden niet toevallig al vroeg 'mensen van de weg' genoemd.

Wij leven in een roerige wereld. Oude zekerheden wankelen, en wat komen zal is onduidelijk. Hoe zal Wereld 2025 eruit zien? En Nederland 2025? En wat betekent dit voor Kerk 2025? Ooit stuurde Jezus zijn leerlingen de wereld in. Zonder reiszak maar met schoenen voor onderweg. Zomaar te gaan… Van de leerlingen staat geschreven:

Ze gingen op weg en maakten het goede nieuws bekend om de mensen tot inkeer te brengen. (Marcus 6:12)

Wat de toekomst ook zal brengen, als leerlingen van Jezus worden we nu geroepen deze zelfde weg te gaan. In goed vertrouwen dat de Geest ons daarin te hulp zal komen. Daarom bidden we om die Geest: *Veni Creator Spiritus,* Kom heilige Geest, vervul ons met uw volheid.

Ruimte voor aantekeningen

Colofon
Uitgave: Protestantse Kerk in Nederland
Tekst: dr. Arjan Plaisier
Eindredactie: Marloes Nouwens
Fotografie: Marieke Viergever, naar een idee van Rich Legg
Vormgeving: Saskia Zwerver
Druk: De Groot Drukkerij, Goudriaan

Protestantse Kerk

Protestants Landelijk Dienstencentrum
Joseph Haydnlaan 2a
Postbus 8504
3503 RM Utrecht

Servicedesk
Tel. +31 30 880 18 80
servicedesk@protestantsekerk.nl
www.protestantsekerk.nl

Uitgave: januari 2016